

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Ústav sociální práce

Alternativní tresty v praxi a PMS

Bakalářská práce

Autor: Kovandová Markéta

Studijní program: B6731 / Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: 6731R012 / Sociální práce

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: JUDr. Mgr. Filip Rigel, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Markéta Kovandová

Studium: U18085

Studijní program: B6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Název bakalářské práce: Alternativní tresty v praxi a PMS

Název bakalářské práce AJ: Alternative sanctions in practice and Probation and Mediation Service

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se věnuje alternativním trestům v praxi a s tím související činnosti probační a mediační služby. Cílem teoretické části, která je rozdělena do 4 kapitol, je vysvětlení základních pojmů, popsání druhů alternativních trestů, jejich fungování v praxi a charakteristika PMS. V praktické části dílo využívá metodu dotazníku a snímku dne. Dotazník je zaměřený na odbornou veřejnost, konkrétně na sociální pracovníky činné v rámci PMS, a to ve snaze zjistit efektivitu trestů, jejich četnost a názor sociálních pracovníků na sankční politiku ČR. Další použitou metodou je snímek dne, s jehož pomocí se práce pokusí zmapovat celkovou činnost sociálního pracovníka v PMS. Snímek dne by měl ukázat, zda sociální pracovník svoji náplň práce považuje za efektivní a co lze zlepšit.

OSMANČÍK, O., VŮJTĚCH, J., KARABEC, Z. et al. K problematice alternativních trestů a opatření. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996. ISBN 80-86008-26-6 SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi 1 vyd. Praha: C. H. Beck, 2000. ISBN 80-7179-350-7. ŠTERN P., OUŘEDNÍČKOVÁ L., DOUBRAVOVÁ D. (eds.). Probace a mediace. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2. VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A. Restorativní justice - trestní politika pro 21. století. Trestní právo č. 1/2000.

Garantující pracoviště: Ústav sociální práce,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: JUDr. et Mgr. Filip Rigel, Ph.D.

Oponent: doc. PhDr. Ing. Emília Janigová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 30.4.2020

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Markéta Kovandová

Poděkování:

Ráda bych poděkovala JUDr. Mgr. Filipu Rigelovi za odborné vedení při zpracování mé bakalářské práce, cenné rady a připomínky.

Anotace

KOVANDOVÁ, Markéta. Alternativní tresty v praxi a PMS. Hradec Králové, Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, Ústav sociální práce. 2021. Bakalářská práce. Vedoucí práce: JUDr. Mgr. Filip Rigel, Ph.D.

Bakalářská práce se věnuje alternativním trestům v praxi a s tím související činnosti Probační a mediační služby. Cílem teoretické části, která je rozdělena do čtyř kapitol, je vysvětlení základních pojmů, popsání druhů alternativních trestů, jejich fungování v praxi a charakteristika Probační a mediační služby. V praktické části dílo využívá techniku dotazníku a snímku dne. Dotazník je zaměřen na odbornou veřejnost, konkrétně na sociální pracovníky činné v rámci Probační a mediační služby ve snaze zjistit efektivitu trestů, jejich četnost a názor pracovníků na sankční politiku ČR. Další použitou technikou je snímek dne, s jehož pomocí se práce pokusí zmapovat celkovou činnost sociálního pracovníka v Probační a mediační službě. Snímek dne by měl ukázat, zda sociální pracovník svou náplň práce považuje za efektivní a co lze zlepšit.

Klíčová slova

Restorativní justice, alternativní tresty, Probační a mediační služba, pachatel, poškozený

Annotation

KOVANDOVÁ, Markéta. Alternative sanctions in practise and PMS. Hradec Králové, Philosophical faculty of University of Hradec Králové, Institute of social work. 2021, Bachelor thesis. Thesis supervisor: JUDr. Mgr. Filip Rigel, Ph.D.

The bachelor thesis deals with alternative punishments in practice and related activities of the probation and mediation service. The aim of the theoretical part, which is divided into 4 chapters, is to explain the basic concepts, describe the types of alternative punishments, their functioning in practice and the characteristics of PMS. In the practical part, the work uses the method of a questionnaire and a snapshot of the day. The questionnaire is aimed at the professional public, specifically on social workers working within the PMS, in an effort to determine the effectiveness of punishments, their frequency and the opinion of social workers on the sanctions policy of the Czech Republic. Another method used is a snapshot of the day, with the help of which the work will try to map the overall activity of the social worker in PMS. The picture of the day should show whether the social worker considers his job description to be effective and what can be improved.

Keyword

Restorative justice, alternative punishments, Probation and Mediation Service, offender, injured party

OBSAH

Úvod	10
TEORETICKÁ ČÁST	11
1. Vysvětlení pojmů	11
1.1. Restorativní justice	11
1.2. Trest	13
1.3. Kontinuální sociální péče	14
2. Systém alternativních opatření	16
2.1. Alternativní tresty	16
2.1.1. Rozvoj	16
2.1.2. Druhy alternativních trestů	17
2.2. Alternativy k potrestání	24
2.3. Odklon v trestním řízení	26
3. Systém alternativních opatření de lege ferenda	29
4. Probační a mediační služba	30
4.1. Vývoj	30
4.2. Probace	31
4.3. Mediace	31
PRAKTICKÁ ČÁST	34
5. Dotazníkové šetření	34
5.2. Cíle výzkumu	34
5.3. Rizika výzkumu	35
5.4. Technika sběru dat	36
5.5. Výzkumný vzorek	36
5.6. Vyhodnocení dotazníku	36
6. Snímek dne	48

6.1. Cíle výzkumu.....	48
6.2. Rizika výzkumu	48
6.3. Výzkumný vzorek.....	48
6.4. Technika sběru dat	48
6.5. Vyhodnocení snímku dne.....	49
Závěr	52
ZDROJE	53
PŘÍLOHY	57

Seznam použitých zkratk

PMS – Probační a mediační služba

TrZ. – trestní zákoník

TČ – trestný čin

Úvod

Problematiku, na kterou jsem svou bakalářskou práci napsala, jsem si vybrala z důvodu, že dle mého názoru není možnost udělení alternativního trestu dostatečně a efektivně využívána. Přitom její význam pro vězenství a celkovou kriminalitu je v některých případech přínosnější než klasické trestní opatření v podobě trestu odnětí svobody. Nejen, že pobyt ve věznicích stojí stát peníze, ale má i negativní vliv na psychiku jedince a zmenšuje tím jeho šanci na nápravu a možnost žítí spořádaného života po propuštění.

Teoretickou část bakalářské práce jsem rozdělila do čtyř kapitol. První kapitolu věnuji vysvětlení pojmů restorativní justice, trest a kontinuální péče. Restorativní justici zde vymezuji jako část justice, která není zaměřena především na trest, ale na celkovou nápravu a snahu o obnovu vztahů a rovnováhy mezi pachatelem a obětí. Rozepisuji zde historii, základní principy a cíle. Druhým pojmem je trest jakožto základ trestní justice, vysvětluji jeho vznik, účel a funkci. Ve druhé kapitole se zaměřuji na systém alternativních opatření a na to, jak fungují v praxi v podobě alternativních trestů, alternativ k potrestání a odklonů v trestním řízení. Na tuto kapitolu navazuje třetí, kde popisuji návrh na budoucí právní úpravu alternativních opatření *de lege ferenda*. Celý systém alternativních opatření a restorativní justice spolupracuje s institutem Probační a mediační služby, jejíž činnost má na aplikaci alternativních opatření značný vliv. PMS věnuji čtvrtou a závěrečnou kapitolu své práce.

V praktické části práce se pomocí kvantitativního šetření v podobě dotazníku snažím více objasnit a zmapovat názory probačních úředníků na restorativní justici, trestní politiku a alternativní tresty v praxi v ČR. Výzkum jsem dále doplnila o snímek dne pracovníka v Probační a mediační službě, abych přiblížila a objasnila, co vše jejich práce obnáší.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Vysvětlení pojmů

1.1. Restorativní justice

Restorativní justice je pojem, se kterým se ve spojitosti s trestním právem setkáváme čím dál více. Představuje moderní, rychlejší, mnohdy efektivnější a šetrnější řešení ne tolik závažných trestních činů. Jejím vzniku předcházelo zejména všestranné posilování významu lidských a občanských práv a jejich ochrany. Vznikla v 80. letech v USA a následně se rozšířila do Evropy jako řešení pro tehdejší krizi trestní justice projevující se přeplněnými věznicemi na náklady společnosti, enormním zatížením soudů, nízkou účinností trestů, nedostatečnou ochranou obětí, neúčinností resocializačních programů a narůstající skepsi o dosavadním pojetí trestní spravedlnosti. Tehdy se začala prosazovat nová restorativní trestní politika. Restorativní politika vychází z myšlenky, že klasická trestní politika selhala, a přestože vyčerpala všechny své možnosti, nebyla schopna zabránit nárůstu trestné činnosti. Restorativní justici se také říká obnovující justice, jelikož se snaží obnovit spravedlivost a rovnováhu mezi zúčastněnými subjekty bez vysokých trestů a přílišného zapojení soudů. Restorativní justice nevidí pouze porušení zákona, ale vnímá negativní vliv na jedince, společnost a vztah mezi nimi. Zároveň si uvědomuje, jaký může mít vliv pobyt ve vězení na psychiku a osobnost jedince, snaží se pachatele trestného činu přivést k odpovědnosti za to, co způsobil a aby si uvědomil, jaký to mělo vliv na okolí. Úmyslem je zapojení pachatele do nápravy následku trestného činu, vedoucí k odpuštění a znovu začlenění do společnosti. Restorativní justice upřednostňuje proces, kde není oběť zastoupena státem, jako v klasickém trestním řízení, kdy může mít oběť pocit, že byla z řešení věci vynechána. V restorativní justici má oběť možnost podílet se na řešení spolu s pachatelem (Krabec, 2003).

Zároveň si restorativní justice zakládá na vnímání trestu tzv. zdravým rozumem, který vnímá zločin jako narušení lidské integrity a lidských vztahů, ze kterého vznikají závazky a povinnosti vůči oběti a společnosti, přičemž hlavním cílem je dát věci do pořádku, protože trestný čin způsobuje přetrhání lidských vztahů a je hlavním důvodem narušení rovnováhy. Základem nápravy vztahů je omluva a náprava od pachatele, který čin způsobil (Válková, 2003). Restorativní justice se tedy zajímá o potřeby oběti, které

samotné trestní řízení neuspokojuje. Je však potřeba upřesnit to, že restorativní justice se nestaví výlučně jen na stranu oběti, jak může vyznít. Neupřednostňuje žádnou stranu sporu a snaží se najít řešení vhodné pro všechny a se kterým všichni účastníci sporu souhlasí a ztotožňují se. Výkon restorativní justice v praxi je podložen těmito třemi pilíři:

1. Újmy a potřeby – na spáchaný TČ se pohlíží jako na újmu jednotlivci nebo komunitě. Cílem je ozdravný proces pro všechny zúčastněné se zohledněním především potřeb oběti.
2. Závazky a povinnosti – během procesu je pachatel vedený k odpovědnosti za své chování vůči oběti či komunitě a uvědomění si následků svých činů a dopadu na oběti a okolí.
3. Angažovanost a účast – procesu se účastní pachatel i oběť nebo členové komunity. Na řešení problému se podílí společně všichni zúčastnění (Zehr, 2003).

Z těchto pilířů následně pramení i principy, které by se měly dodržovat a posilovat v rámci výkonu restorativní justice při trestním řízení. Hlavním a nejtěžším úkolem při aplikaci těchto principů je vytvoření prostoru pro pochopení, přijetí, uznání viny pachatele a poskytnutí možnosti odčinění spáchaného činu a újmy oběti. Splnění toho úkolu by se mělo stát tou nejvyšší zárukou toho, že u něj nedojde k opakování trestné činnosti. Jedním z nejrozšířenějších postupů, jak toho dosáhnout, je mediace, při které dojde ke zprostředkování kontaktu mezi obětí a pachatelem, kdy hledají způsob řešení situace společně. Do hledání společného řešení mohou být však zapojeni i blízcí a příslušníci komunity, kde účastník žije. Hledají řešení, jak napravit nejen ekonomickou újmu, ale především tu emocionální. Celkově by se dala restorativní justice shrnout jako proces, kdy mají možnost rozhodnutí přímo strany, kterých se čin dotýká. Možnost se bezprostředně podílet na řešení pomáhá ozdravnému procesu oběti a nápravy pachatele. Pomocí komunikace má pachatel možnost uvědomit si následky svého činu a dopadu na oběť a komunitu, přičemž má oběť zároveň možnost ventilovat své trauma a pocity, k čemuž při běžném trestním procesu nemá prostor. Hlavním výsledkem je vyřešení problému, uvědomění si dopadu a obnovení vztahů (Krabec, 2003). Mezi principy restorativní justice patří:

- Respekt – jedna z nejdůležitějších hodnot a projevuje se oběti i pachateli;
- Odpovědnost – pachatel trestného činu přijímá odpovědnost a tím posiluje svou snahu o nápravu a celkovou motivaci;
- Dialog – hlavní nástroj (např. mediace), kdy spolu obě strany konfliktu vedou otevřený rozhovor;
- Participace – snaha o zapojení všech stran konfliktu (blízkých osob, členů komunity zúčastněných stran). Řešení je v rukou všech zapojených do konfliktu a ne v moci úřední;
- Vyváženost – znovunalezení rovnováhy ve společnosti snahou o společné řešení, jež vyhovuje všem stranám. Nezlehčuje závažnost činu a jeho následků;
- Dobrovolnost – všichni účastníci, včetně pachatele, jsou zapojeni dobrovolně. Nikdo nesmí být nucen;
- Pospolitosť – do řízení mohou být zapojeni i blízcí a příslušníci komunit účastníků. Trestný čin není brán jako uzavřený, soukromý akt mezi obětí a pachatelem;
- Individualita – musí platit společně s pospolitostí. Na každého musí být pohlíženo jedinečně, každý má jiné potřeby a proces může vnímat svým vlastním způsobem (Kracík, 2010).

1.2. Trest

Za počátek trestu by se dala považovat zásada „Oko za oko, zub za zub“, která je obsažena v Chamurappiho zákoníku, což je nejstarší známý zákonný pramen. Trestání je každodenní běžnou záležitostí. Trest je následek protiprávního jednání nebo porušení pravidel, ať už morálních, či společenských. Mohli bychom jej tedy charakterizovat jako donucující opatření státu, které je regulováno trestním řádem a ukládáno jménem státu příslušnými soudy pachateli za jeho trestné činy.

Hlavním účelem trestu je ochrana společnosti před pácháním trestných činů, zabránění pachateli v další trestné činnosti a jeho výchově k řádnému životu. Hlavním

znakem trestu je způsobení újmy určité osobě. To je zásah do občanských práv, zejména do osobní svobody a vlastnického práva (Solnař, 2009). Trest se v průběhu let vyvíjel a společnost zformovala tyto tři přístupy k účelu trestu:

- teorie absolutní – označovaná také jako retributivní, trestá proto, že bylo spácháno zlo a trest je zde samotným účelem.;
- teorie relativní (utilitární) – trestá proto, aby nebylo páčáno zlo. Prevence je zaměřená na společnost, vidí občany jako potenciální pachatele;
- teorie smíšená – jde o spojení myšlenek účelové a odplatné funkce trestu. (Studenti PF UK, 2021)

Každý trest má i svou funkci. Neplní však pouze jednu, ale lze je kombinovat. Kuchta (1997) tyto funkce rozdělil takto:

- odplatná (retributivní) – jedna z nejstarších, která je založena na myšlence, že potrestáním viníka bude nastolena rovnováha;
- odstrašení – účelem je odstrašení pachatele a zabránit mu v dalším možném páčání trestné činnosti, má účinek na jedince i na společnost;
- rehabilitační (nápravná, korektivní, resocializační, penitenciární) – nejmodernější přístup, který bere ohled na faktory trestné činnosti na straně subjektu i pachatele;
- eliminační (izolační spojená s internací, vylučovací) – hlavní funkce je v izolaci pachatele od společnosti;
- restituční (kompenzační, restorativní, obnovující) – důraz na odstranění následku jednání, náhrada škody, kterou utrpěla oběť, nejvíce vystihuje restorativní justici (Kuchta, 1997).

1.3. Kontinuální sociální péče

Sociální práci v rámci trestní justice doplňuje ve výkonu trestu kontinuální péče, jejíž podstatou je péče o pachatele trestného činu. Má počátky v 90. letech, kdy se začal prosazovat systémový charakter spolupráce kurátorů a pachatelů. Doposud existovala

systemově spolupráce pouze s mladistvými. Kontinuální sociální péče je o práci s pachatelem ve všech fázích trestního řízení, výkonu trestu i po něm. Zaměřuje se na sociálně terapeutický vztah klienta s okolím, aby nedocházelo k jeho vyčlenění ze společnosti. Využívá k tomu především práci s rodinou, omezování patologických jevů a navázání kontaktu s vhodnými institucemi. Umožňuje řešit problémy v co největším předstihu a minimalizuje následky dané životní situace klienta. Má za cíl i to, aby se klient smířil se svou danou životní situací a z ní efektivně budoval další cíle. V rámci toho systému úzce spolupracují Vězeňská služba ČR a sociální kurátoři, jejichž hlavním cílem je: usnadnit návrat jedince do společnosti, pomoci pachateli pochopit příčiny konfliktu, napomoci aktivizaci klienta, posílit motivaci k opětovnému začlenění do společnosti, zmírnit pocit izolace a vyčlenění a především zmenšit riziko recidivy (Černíková, 2008).

Kontinuální sociální péče se dělí na:

1. penitenciární – vykonávána ve věznicích;
2. postpenitenciární – vykonávána po propuštění, například pomoc při hledání práce nebo bydlení, sociálně výchovné poradenství atd. (Černíková, 2008).

2. Systém alternativních opatření

Systém alternativních opatření je nejobsáhlejší a nejpodstatnější část této práce. Systém alternativních opatření lze vymezit jako souhrn institutů, které nahrazují nepodmíněný trest odnětí svobody. Ščerba (2014) rozděluje systém alternativních opatření takto:

1. hmotně právní alternativní opatření:
 - a) alternativní tresty;
 - b) alternativy k potrestání;
2. procesní alternativní opatření, tzv. odklony v trestním řízení.

2.1. Alternativní tresty

Za alternativní trest lze považovat všechny tresty mimo odnětí svobody a vyjmutí pachatele ze společnosti. Je předpokládáno, že většina pachatelů je méně narušena a není potřeba je zcela od společnosti izolovat. Navíc pobyt ve věznicích, kde je pachatel nucen adaptovat se na zdejší podmínky chování, není psychice člověka nijak přínosný. Tresty jsou přesně vymezeny v trestním zákoně a trestní řád upravuje jejich funkci v trestním řízení (Kuchta, 1997). Pokud však považujeme alternativní trest za náhradní trest nepodmíněného odnětí svobody, patřil by zde pouze trest domácího vězení, obecně prospěšné práce, peněžitý trest a podmíněné odsouzení. Hlavním rozdílem mezi těmito a ostatními tresty je, že tyto čtyři tresty nelze sloučit s žádným jiným (Ščerba, 2014).

2.1.1. Rozvoj

Zásadními pro rozvoj alternativních trestů a opatření byly tzv. tři „D“. Lze to přirovnat ke třem pilířům, na kterých je rozvoj postaven. První je dekriminalizace, méně závažných TČ. Další je depenalizace, která vnímá trest odnětí svobody jako nejzávažnější řešení (mimo trest smrti) a hledá jiné sankce. Posledním „D“ je diverze, jež představuje snahu o individuální a netradiční řešení.

Tyto tři „D“ pomáhají k rozvoji alternativních trestů tím, že určují následující směry vývoje:

1. Omezení doby strávené ve vězení – účelem je nahradit část výkonu trestu pracovními, terapeutickými, výchovnými nebo léčebnými programy, kdy odsouzený nestráví všechny čas pouze za mřížemi. Patří zde například částečná detence, domácí vězení, uvolnění z výkonu trestu za účelem práce nebo léčby;
2. Větší využití alternativních trestů mimo vězení – střední cesta, kdy je pachatel potrestán, ale není umístěn do žádného zařízení a trest smí vykonat „na svobodě“. Patří zde především peněžitý trest, trest obecně prospěšných prací, probace a práva omezující tresty;
3. Využití depenalizačních alternativ – v tomto směru se více jedná o alternativy, které nezahrnují trest. Jde především o možnosti vyhnout se uložení nebo výkonu trestu a o odklony od trestního řízení. Principem toho je vyřízení věci mimo soudní řízení a tím ulehčení celému systému. Hlavním nástrojem tohoto směru je mediace (Klimentová, 2013).

Celkový rozvoj alternativních trestů a dalších opatření nebyl od počátku příliš jednoduchý. Aplikace se totiž setkala s několika problémy, které rozvoj podstatně zpomalily. Šlo především o nedůvěru ze strany soudů ohledně efektivity, pomalý legislativní proces a materiální i personální nedostatek pro výkon alternativních trestů (Klimentová, 2013).

2.1.2. Druhy alternativních trestů

Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem (§ 81-87 TrZ.)

Podmíněné odsouzení soud uděluje u trestných činů, jejichž horní hranice nepřevyšuje dva roky. Pachatel je v podstatě odsouzen k odnětí svobody s tím, že výkon samotného trestu je odložen na zkušební dobu pod podmínkou, že v dané době bude vést slušný a řádný život (Kuchta, 1997). Délku zkušební doby může soud u dospělých pachatelů uložit v rozmezí od jednoho až pěti let, u mladistvých jeden až tři roky. Důvodem pro uložení podmíněného trestu je zohlednění dosavadního nekriminálního života pachatele anebo zaručení za nápravu pachatele, např. od církve. Smyslem tohoto alternativního ře-

šení je, že cíle o nápravě lze dosáhnout i bez uložení výkonu trestu odnětí svobody a vyjmutí jedince ze společnosti. Pokud však pachatel během zkušební doby nevede řádný život a neplní zadané povinnosti a omezení, ukáže soudu, že podmíněné odsouzení není pro jeho nápravu dostatečné a soud tudíž přechází na původní trest, tedy odnětí svobody. Druhou variantou podmíněného trestu odnětí svobody je podmíněné odnětí s dohledem (Černíková, 2008). Trestní zákoník, § 49, vymezuje pojem a účel dohledu takto:

1. *„Dohledem se rozumí pravidelný osobní kontakt pachatele s úředníkem Probační a mediační služby ..., při vytváření a realizaci probačního plánu dohledu a kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem nebo vyplývajících ze zákona*
2. *Účelem dohledu je*
 - a) *sledování a kontrola chování pachatele, čímž je zajišťována ochrana společnosti a snížení možnosti opakování trestné činnosti,*
 - b) *odborné vedení a pomoc pachateli s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život.*
3. *Dohled nad pachatelem provádí probační úředník.“ (Zákon č. 40/2009 Sb., 2009)*

U dělení dohledu musí soud brát v potaz osobnost, vyzrálost a sociální podmínky pachatele. Tyto aspekty poukazují na větší možnost selhání, tudíž je zde prováděna větší pomoc a kontrola ze strany PMS. Probační úředník vykonává dohled nad pachatelem celou zkušební dobu, kdy na základě společně vypracovaného probačního programu kontroluje jeho proces nápravy (Černíková, 2008). Během probačního programu má pachatel povinnost spolupracovat, dostavovat se na domluvené schůzky v čas a pravidelně, informovat probačního úředníka o základních skutečnostech, jako je zaměstnání, bydliště atd. V případě kontroly jej musí pustit do svého obydlí (Kuchta, 1997).

Domácí vězení (§ 60 TrZ.)

Hlavní podstatou domácího vězení je omezení na osobní svobodě a omezení kontaktu s kriminálním prostředím. Pachatel není plně sociálně izolován jako ve vězení, má

tedy možnost docházet do práce, navštěvovat náboženská místa a zdravotnická zařízení v přesně vymezený čas. Délku trestu může stanovit soud až na dva roky s ohledem na dosavadní řádný život pachatele. Během doby výkonu trestu pracovník PMS kontroluje, zda pachatel dodržuje všechny povinnosti a omezení, které soud přikázal, a o průběhu a výsledku trestu průběžně informuje soud. Pokud by došlo k hrubému a opakovanému porušování, soud může přejít na náhradní trest, což je rok odnětí svobody (Čádová, 2010).

Obecně prospěšné práce (§ 62 TrZ.)

Jsou nejčastěji ukládaným alternativním trestem v České republice. Odsouzený si místo umístění do vazby svůj trest odpracuje aktivitou prospěšnou pro společnost a zachová si tak své místo ve společnosti. Vykonávání obecně prospěšné práce je přínosné i pro odsouzeného, protože po úspěšném ukončení dojde k tzv. zahlazení odsouzení, což znamená, že po řádném vykonání se na něj pohlíží jako na neodsouzeného. Dalším přínosem tohoto alternativního trestu je i finanční stránka. Na rozdíl od jiných trestů obecně prospěšné práce státnímu rozpočtu spíše ulehčují, než aby jej zatěžovaly. Místo firem, např. na údržbu čistoty a městské zeleně, tuto práci vykonávají právě odsouzení bez nároku na mzdu. Obecně prospěšné práce je pachatel povinen vykonat do jednoho roku od nabytí právní moci rozsudku a jejich rozsah je 50–300 hodin u dospělých a 50–150 hodin u mladistvých. Rozsah by měl být přiměřený závažnosti přečinu, kdy se může jednat o trestný čin spáchaný z nedbalosti i úmyslně, avšak horní hranice odnětí svobody je stanovena maximálně na pět let (Probační a mediační služba). Pokud odsouzený není schopen trest vykonávat ze zdravotních důvodů, nebo byl ve vazbě, je doba zahájení výkonu trestu prodloužena o dobu, kdy nebyl schopen jeho výkonu. Pokud pachatel nevede řádný život v době výkonu veřejně prospěšných prací, porušuje sjednané podmínky, či práce vůbec nevykonává, má soud pravomoc každou započatou hodinu, kterou pachatel nevykoná bez řádného odůvodnění, přeměnit na jeden den ve výkonu trestu nebo jej do výkonu trestu umístit trvale. Mezi požadavky na řádný život pachatele patří i dodržování přiměřených omezení a náhrada způsobené majetkové škody. Na toto dohlíží probační úředník v součinnosti s příslušným státním orgánem (Přesličková, 2003).

Propadnutí majetku (§ 66 TrZ.)

Tento trest se ukládá v případě, kdy byl pachatel odsouzen k výjimečnému trestu anebo za zvlášť závažné trestné činy, při kterých získal, nebo se snažil získat, pro sebe, nebo pro jiné, velký majetkový prospěch. Velikost zásahu do majetkových práv pachatele musí být poměrná se závažností a rozsahem získaného prospěchu z trestného činu. Tudíž lze postihnout celý majetek, či jeho část, kterou určí soud. Nelze však postihnout prostředky nutné pro základní přežití a uspokojení potřeb, výživu a výchovu dětí odsouzeného o, které má podle zákona povinnost pečovat. Při aplikaci tohoto trestu zaniká pojem společné jmění manželu a všechny majetek propadá státu (Novotný, 2017).

Peněžitý trest (§ 67 TrZ.)

Je to nejvíce ukládaný trest v případech s majetkovou povahou nebo spáchání nebezpečných činů proti pořádku ve věcech veřejných a občanskému soužití, kdy je potrestán prospěch pachatele z trestného činu formou odčerpání financí. Trest má mimo jiné i zábranou funkci což znamená, že pachateli je odčerpán majetek právě kvůli zabránění v další trestné činnosti. Vedle peněžitého trestu stanoví soud náhradní trest odnětí svobody pro možnost, že by pachatel nedodržel řádně. Peněžitý trest lze uložit za těchto podmínek:

1. pachatel se trestnou činností snažil obohatit;
2. jedná se o trestný čin vymezený ve zvláštní části trestního zákona;
3. horní hranice trestu za spáchaný čin nepřevyšuje tři roky a podle povahy a závažnosti je peněžitý trest uznán za dostatečný (Černíková, 2008).

Soud při vyměřování rozsahu peněžitého trestu zohledňuje nejen závažnost činu, ale i osobní a majetkové poměry pachatele. Peněžitý trest se ukládá v podobě denních sazeb, kdy jejich počet a výši určuje soud podle závažnosti TČ. Celková výše je tedy součin počtu denních sazeb a výše denní sazby, přičemž částka musí být v souladu se zákonem (Ščerba, 2014). Hlavní výhodou peněžního trestu je v tom, že zaplacené částky propadají státu. Nevýhodou je to, že trest nepostihuje jen pachatele, ale i jeho případnou rodinu, jakožto jejich společný majetek (Sotolář, 2000).

Propadnutí věci (§ 70 TrZ.)

Trest propadnutí věci se týká pouze věci pachatele, které buď použil pro spáchání trestného činu, nebo je při trestné činnosti získal. Propadnout může i nemovitost, která byla užita při trestné činnosti, například k výrobě jedů, omamných a psychotropních látek a následnému nakládání s nimi. V tomto případě přechází do vlastnictví státu. Do doby, než dojde k rozhodnutí o propadnutí, nesmí pachatel s nemovitostí nijak nakládat a manipulovat. Pokud se pokusí zmařit rozsudek například jejím prodáním, soud před zahájením řízení stanovuje náhradní hodnotu, která je ve stejné výši a pachatel by ji tak musel uhradit i v tomto případě (Novotný, 2017).

Zákaz činnosti (§ 73 TrZ.)

Podstatou je zabránit pachateli v opakovaném výkonu povolání, zaměstnání, podnikání nebo celkové činnosti, pro jejichž výkon je potřeba zvláštní povolení a pachatel je využil k trestnému činu. Toto omezení lze použít i na zákaz podnikání v určitém oboru (Veteška, 2015). Trest zákazu činnosti se uděluje po dobu jednoho až deseti let a bývá nejčastěji udělován v případech zákazu řízení motorových vozidel, výkonu povolání ve státní správě a povolání s hmotnou odpovědností. Zde je nejčastějším důvodem zpronevěra.

Zákaz držení a chovu zvířat (§ 74 TrZ.)

Nejnovější alternativní trest je reakcí na velký problém množírén a nezodpovědných chovatelů, kteří chovají zvířata v nevhodných podmínkách z důvodu obchodování. Trest lze uložit až na dobu 10 let, kdy pachatel má zákaz chovu, držení a péče o zvířata, která jsou předmětem zákazu. (Zákon č. 40/2009 Sb., 2009)

Zákaz pobytu (§ 75 TrZ.)

Zákaz pobytu je velmi podobný vyhoštění. Zatímco vyhoštění se týká pouze cizinců, zákaz pobytu lze udělit každému, kdo v daném místě, obci, okresu páchal trestnou činnost. Ovšem s výjimkou trvalého bydliště, jelikož tento trest nelze uvalit na byt či dům

(Veteška, 2015). Trest zákazu pobytu může soud udělit v rozmezí 1 až 10 let, opět v závislosti na závažnosti spáchaného trestného činu s přihlédnutím k dosavadnímu životu pachatele. Zároveň se zákazem pobytu soud většinou pachateli uloží i různá omezení a povinnosti společně s náhradou majetkové škody, kterou způsobil. Pokud pachatel potřebuje nutně zakázané místo navštívit, musí dopředu upozornit příslušný policejní orgán a požádat o povolení (Novotný, 2017).

Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce (§ 76 TrZ.)

Důvodem zavedení toho trestu byl incident ve Velké Británii mezi fanoušky klubů Juventus Turín a FC Liverpool. Kdy kvůli přehnané agresi útoku fanoušků Liverpoolu a následné panice zemřelo 39 lidí a dalších 600 bylo zraněno. V reakci na chování fanoušků Liverpoolu zavedla Velká Británie možnost zákazu vstupu na sportovní akce. U nás byl tento druh trestu uveden v platnost 1. 1. 2010 také z důvodu zamezení páchaní trestné činnosti a násilí na sportovních, kulturních a společenských akcích. Kontrolu nad tímto trestem provádí Probační a mediační služba v úzké spolupráci s Policií ČR a organizátory akcí. Při uložení tohoto trestu se postupuje dle probačního plánu, který vytvoří pracovník Probační a mediační služby na základě spolupráce s Policií. Pracovník PMS má podle zákona nárok pachateli nakázat, aby se v konání akce vždy dostavil na služebnu, kde na něj bude po dobu akce dohlíženo, aby zákaz neporušil. Probační plán upravuje celý průběh výkonu trestu a jeho následné kontroly, přičemž se na jeho tvorbě podílí i sám odsouzený. Probační pracovník má možnost stanovit pro odsouzeného i psychologický výcvik, poradenství nebo program. Plán, jenž spolu vytvoří, je závazný, tudíž jeho nedodržování znamená trestný čin maření výkonu trestu a pracovník má povinnost o něm informovat soud ve své průběžné zprávě. Tento postup je u všech druhů akcí (Talandová, 2010).

Ztráta čestných titulů nebo vyznamenání (§ 78 TrZ.)

Při této alternativě má soud možnost odebrat pouze vnitrostátní ocenění. To znamená, že vědecké hodnosti, vysokoškolské tituly a cizozemské tituly a vyznamenání

nemá soud pravomoc odebrat. Tento trest se ukládá především za úmyslné spáchání trestného činu z velmi zavrženíhodných pohnutek k nepodmíněnému trestu odnětí svobody nejméně na dva roky (Veteška, 2015).

Ztrátu vojenské hodnosti (§ 79 TrZ.)

Jako i u ztráty čestných titulů je zde zastoupena preventivní funkce, kdy pomocí odebrání hodnosti je pachatel omezen i na moci a pravomocích spojených s hodností. Důvod uložení trestu je podobný jako u ztráty čestných titulů a vyznamenání, ovšem zde se přihlíží i na to, zda vzhledem k povaze spáchaného trestného činu je vyžadována kázeň a pořádek v ozbrojených silách (Novotný, 2017).

Vyhoštění (§ 80 TrZ.)

Trest vyhoštění se týká jen osob, které mají cizí státní příslušnost, nebo se nehlásí k žádné a mají na území ČR trvalý pobyt. Tento alternativní trest opět lze udělit samostatně, nebo jako doplňující, přičemž se zohledňuje povaha a závažnost trestného činu. Rozhodnutí o udělení trestu vyhoštění smí soud udělit i v době, kdy se pachatel nachází v cizině, kdy je účelem zamezit v přístupu na naše území. Doba trvání vyhoštění se pohybuje od jednoho roku až po dobu neurčitou (Novotný, 2017). Trestní zákoník v § 80 vymezuje i možnosti, kdy nelze pachatele vyhostit a od trestu je upuštěno:

- a) nepodařilo se zjistit státní příslušnost pachatele;
- b) pokud má na území ČR pachatel trvalý pobyt a rodinu, kdy by jeho vyhoštění bylo proti zájmu rodiny;
- c) jestliže pachateli v zemi, kam by byl vyhoštěn, hrozí pronásledování;
- d) pachatel je občan EU nebo rodinným příslušníkem, má trvalý pobyt či přiznané právní postavení dlouhodobě pobývajícího;
- e) pobývá na území ČR nepřetržitě posledních 10 let;
- f) pachatel je dítě, které je občanem EU (Prouza, 2010).

2.2. Alternativy k potrestání

Mezi odklonem a alternativními tresty jsou další tři alternativy: upuštění od potrestání, upuštění od potrestání za současného uložení ochranného léčení nebo zabezpečovací detence a upuštění od potrestání s dohledem. Tyto tři alternativy lze využít při rozhodování ve standardním trestním řízení, a to v hlavním líčení před soudem první instance a ve veřejném zasedání před odvolacím soudem, kdy bylo provedeno řádné dokažování a pouze pokud soud obžalovaného uzná vinným (Sotolář, 2000). Podstatou tohoto je potrestání pachatele již samotným trestním procesem a potvrzením viny. Však bez trestu. (Přesličková, 2003).

Upuštění od uložení trestu s dohledem (§ 48 TrZ.)

Jedná se o první alternativu, kterou lze uložit, hlavním předpokladem pro toto upuštění je, že obžalovaný doposud vedl řádný život. Během upuštění od uložení trestu s dohledem jsou obžalovanému uděleny povinnosti a omezení, která během zkušební doby musí plnit a dodržovat. Zkušební doba trvá až jeden rok, během této doby má soud možnost stanovit, zda pachatel vyhověl, či ne. Pokud nikoliv, bude mu uložen trest odpovídající jeho činu. Nastane-li možnost, že se soud nevyslovil, je na obžalovaného pohlíženo, jako že vyhověl a nikdy nebyl trestán (Sotolář, 2000). Hlavním důvodem pro uložení této varianty je možnost ověření všech předpokladů pro nápravu pachatele ve zkušební době a pod dohledem probačního úředníka dokázat, že uložení trestu není nutné (Ščerba, 2014).

Dle § 48 TrZ. může soud jako přiměřená omezení a povinnosti uložit:

- a) *„podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace,*
- b) *podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy,*
- c) *podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle tohoto zákona,*
- d) *podrobit se vhodným programům psychologického poradenství,*
- e) *zdržet se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami,*

- f) *zdržet se neoprávněných zásahů do práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob,*
- g) *zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek,*
- h) *zdržet se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek,*
- i) *uhradit dlužné výživné nebo jinou dlužnou částku,*
- j) *veřejně se osobně omluvit poškozenému, nebo*
- k) *poskytnout poškozenému přiměřené zadostiučinění“ (Prouza, 2010).*

Upuštění od potrestání (§ 46 TrZ.)

Tuto variantu lze využít jen v případě přečinu a za podmínek, že pachatel projevuje lítost a chce se napravit. Vzhledem k povaze činu a dosavadnímu životu pachatele lze očekávat, že projednávání u soudu bude dostačující trest. Na pachatele je pohlíženo jako na spolupracujícího obviněného, pokud v průběhu přípravného trestního řízení podá úplnou a pravdivou výpověď, která dopomůže k dopadení nebo odhalení, lze od trestu upustit. Pokud se však obžalovaný na činu přímo podílel, nebo provedl něco závažnějšího, nelze od trestu upustit i přes jeho spolupráci. Od trestu lze upustit i tehdy, pokud byl zločin spáchán z důvodu nepřičetnosti nebo duševní poruchy. Přihlíží se k duševnímu zdraví a stavu pachatele a zároveň mu je nařízena detence jako trest a ochrana společnosti. (Zákon č. 40/2009 Sb., 2009)

Upuštění od potrestání za současného uložení ochranného léčení nebo zabezpečovací detence (§ 47 TrZ.)

Tuto možnost může soud využít, pokud se dokáže, že klient spáchal čin ve stavu snížené přičetnosti vlivem duševní poruchy. Má se za to, že odborné léčení bude mít lepší vliv na nápravu a ochranu společnosti než vězení. Tuto variantu upuštění nelze použít, pokud si stav nepřičetnosti pachatel uvodil sám, např. alkoholem nebo drogami. Provádí se zde lékařský znalecký posudek. V případě, že duševní poruchu, kterou pachatel trpí, nelze léčit, je nařízena pro ochranu společnosti zabezpečovací detence. (Zákon č. 40/2009 Sb., 2009)

2.3. Odklon v trestním řízení

Odklon lze chápat jako alternativu za klasické trestní řízení a možnost neformálního řešení sporu bez soudních prostředků, přičemž je možno reagovat i trestněprávně. Při aplikaci odklonu se zastavuje trestní stíhání a obviněný je sankciován domluvenou alternativou, neboli odklonem. Aby k odklonu došlo, musí se pachatel s poškozeným dohodnout na náhradě škody, kterou svým činem způsobil. Pomocí odklonu je spor vyřešen rychleji než při soudním řízení, proto je považován za efektivnější variantu (Kuchta, 1997). Odklon lze brát jako opatření, které se místo negativní reakce snaží na pachatelův čin reagovat konstruktivně. Používá se u méně narušených pachatelů, u kterých by mohla být spolupráce s PMS a obětí přínosná a dostatečná (Ščerba, 2014).

Mezi odklony řadíme:

1. Podmíněné zastavení trestního stíhání;
2. Narovnání;
3. Trestní příkaz;
4. Odklony uplatňované ve zkráceném řízení:
 - a) podmíněné odložení podání návrhu na potrestání;
 - b) odložení věci po schválení narovnání;
5. V řízení ve věcech mládeže odstoupení od trestního stíhání.

Podmíněné zastavení trestního stíhání (§ 307 Trestního řádu)

Jeho podstatou je dočasně zastavit probíhající trestní řízení s podmínkou, že pachatel vyhoví navrženým podmínkám na určitou zkušební dobu. Po uplynutí zkušební doby bez problémů bude trestní stíhání zastaveno a nebude uložen žádný trest. Během zkušební doby, která je stanovena na 6 až 12 měsíců, je zkoumáno, zda pachatel vede řádný občanský život. Předpokladem pro uložení tohoto odklonu je, že pachatel má potenciál uspět, proto by mohlo být zbytečné vést celé řízení (Přesličková, 2003).

Narovnání (§ 309 Trestního řádu)

Jedná se o druh mimosoudního vyřízení. Účelem je, aby pachatel odčinil všechny následky, jež způsobil protistraně, což je přednější než samotné potrestání. Represe zde spočívá i v tom, že pachatel dostane povinnost i k majetkovému plnění nad výši škody, pokud plnění slouží pro obecné účely. Narovnání není jen o finanční kompenzaci škody, ale i o narovnání vztahu mezi obětí a pachatelem prostřednictvím podílení se na řešení konfliktu. Společné řešení problému má i funkci prevence, protože si pachatel tím, že je zapojen do problému, musí uvědomit závažnost a dopad svého činu (Kuchta, 1997). Důležitou částí narovnání je i mediace pod vedením mediátora, který umožňuje vzájemnou komunikaci. Při ní dochází k ventilaci negativních pocitů a emocí, jež pomáhají pachateli pochopit situaci oběti a uvědomit si tím následky svého činu. Uznání viny a přijetí odpovědnosti vede k pozitivní změně chování pachatele (Černíková, 2008).

Trestní příkaz (§ 314 Trestního řádu)

Rozhodnutí v trestním řízení, které může vydat samosoudce i bez projednávání v hlavním líčení. Využívá se v řízení konaném po zkráceném přípravném řízení, kdy je skutkový stav spolehlivě prokázán zjištěnými důkazy. Proti trestnímu příkazu lze do 8 dnů podat odpor, pokud tak obviněný neučiní bude se na to přihlížet jako na přiznání viny a přijetí návrhu trestu. Jako trestní příkaz lze uložit např.: trest odnětí svobody do jednoho roku s podmíněným odkladem jeho výkonu, domácí vězení do jednoho roku, trest obecně prospěšných prací, peněžitý trest atd.. (Soustava státního zastupitelství)

Odklony uplatňované ve zkráceném přípravném řízení (§ 179 Trestního řádu)

Zkrácené přípravné řízení mělo oproti klasické přípravnému řízení nevýhodu, že zde není pachatel ani obviněný. Jelikož soudní řízení nebylo plně zahájeno, jednalo se pouze o podezřelého a nebylo tak možné využít narovnání, ani podmíněné zastavení trestního stíhání. Tento problém byl vyřešen v roce 2004 díky novele, která umožňuje státnímu zástupci odložit věc, rozhodl-li o schválení narovnání při obdobném užití ustanovení. Toto ustanovení následně bylo doplněno o možnost věc podmíněně odložit, což umožňuje užití těchto dvou odklonů:

1. Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání

Jedná se o přízpusobenou obdobu podmíněného zastavení trestního stíhání. Jelikož v přípravném trestním řízení samotné trestní řízení nebylo zahájeno, je podmíněnost potřeba vztáhnout k momentu zahájení ve formě návrhu na potrestání. Podmínkou pro využití tohoto institutu je, že škoda způsobená daným trestným činem byla uhrazena již před příslušným rozhodnutím.

2. Odložení věci po schválení narovnání

Je využíváno velmi ojediněle. Oproti narovnání v klasickém trestním řízení je zde užší kruh trestných činů, za které lze uložit (TČ s hranicí 5 let odnětí svobody). Jedná se o možnost státního zástupce odložit věc, rozhodne-li se schválit návrh narovnání od policejního orgánu. (Ščerba, 2014).

Odstoupení od trestního stíhání v řízení ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb.)

Toto odstoupení, na rozdíl od klasického, postrádá některé sankční prvky spojené s podmíněným zastavením trestního stíhání nebo narovnáním, například: zákaz činnosti či sledování ve zkušební době. Od stíhání lze upustit, pokud chybí veřejný zájem a mladistvý podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže splnil těchto pět podmínek: jde o provinění, jehož horní hranice nepřevyšuje tři roky, není veřejný zájem na dalším stíhání, je přihlíženo k osobě a závažnosti činu, trestní stíhání není účelné, potrestání není nutné k odrazení mladistvého pachatele od trestné činnosti. Dále lze odstoupit i v momentě, kdy obžalovaný úspěšně ukončil vhodný probační program, při kterém došlo k náhradě způsobené škody (Ščerba, 2014).

3. Systém alternativních opatření de lege ferenda

„De lege ferenda – z hlediska připravované právní úpravy úvaha o tom, jaké by právo mělo být, co z hlediska uvažujícího subjektu by mělo či nemělo být upraveno. De lege ferenda označuje námět pro přípravu nové právní úpravy, diskusi o její potřebnosti a smyslu, popřípadě kritiku navrhovaných osnov koncipovaných či renovovaných zákonů.“
(business.center.cz)

Současná právní úprava se nezdá jako příliš přehledná, jelikož neposkytuje přesné instrukce, které by mohl soud a státní zástupci využívat při výběru alternativního opatření. Příčina může být v tom, jak byla opatření zaváděna do českého trestního práva pomocí novel. To znamená, že postupné zavádění není přehledné. Řešením tohoto problému by mohla být částečná rekonstrukce, která zůstává nevyužita. Jednalo by se zde o vytvoření horizontální roviny, kde by měl každý soud na výběr z opatření, která může využít. S ohledem na počet a druhy trestů by byl nejlepší dvoustupňový model (Ščerba, 2014):

1. Trestné činy, kde horní sazba nepřevyšuje tři roky, tedy přibližně 295 skutkových podstat, pro které by bylo možné využít toto sankcionování:
 - a) odklony;
 - b) alternativní trest obecně prospěšných prací;
 - c) alternativy k potrestání.
2. Trestné činy, kde horní sazba nepřevyšuje pět let. Tato skupina nevyužívá kategorii přečinů, pouze závažnější delikty, kde by mohly být využity alternativy:
 - a) odklony v podobě narovnání, zvláštní varianta podmíněného zatavení trestního stíhání;
 - b) alternativní tresty (domácí vězení, peněžitý trest), (Ščerba, 2014).

4. Probační a mediační služba

„Probační a mediační služba je státní organizace, která zajišťuje kontrolu výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, připravuje podklady pro jejich ukládání a nabízí možnost jednání mezi pachatelem a obětí o urovnání následků trestného činu.“ (Probační a mediační služba)

4.1. Vývoj

Mezi lety 1968–1971 vznikla první mezinárodní organizace, která měla za cíl zkoumání a posilování sociálně výchovných prvků. Bylo to experimentální středisko postpenitenciární péče v rámci výzkumu faktoru recidivy, při kterém spolupracovaly Národní výbor a Výzkumný ústav kriminologie. Cílem bylo ověřit metody práce s nepřizpůsobivými občany a pachateli propuštěnými z vězení i ve velkých městech a využít přitom novou profesi sociálního kurátora. Postupně byla působnost rozšířena i na mladistvé, kde měl kurátor funkci především kontrolní. Následně byla vytvořena ve vězenství místa pro další sociální pracovníky, kteří začali pracovat i s rodinou klientů. Přestože odborníci usilovali o modernizaci trestní politiky, po roce 1989 se projevila velká represe. To však nezabránilo rozvoji dalších aktivit a vzniku Institutu alternativ. Předně se zde odborníci zaměřovali na mládež podle Rakouského vzoru, kde již využívali odklony v trestním řízení. Následně se působnost zaměřila i na spolupráci pachatele s obětí, kdy si za pomoci třetí osoby měl pachatel uvědomit následky činu na poškozeného. To byl právě ten moment kdy se začínaly formovat a vyvíjet znaky mediace. Společně s celým experimentem se vyvíjely i alternativy v trestní politice. V roce 1993 byl zaveden a uzákoněn odklon a vznikly tak podmínky pro uplatňování restorativní justice, k čemuž se o tři roky později přidalo i narovnání a trest obecně prospěšných prací. Postupná modernizace naší trestní politiky vedla k rozšíření pracovníku do okresního soudu v ČR. Spolu s rozvojem zde však byly i nedostatky jako například: nedostatečná kvalifikace, málo prostoru pro mediaci, pochybnosti o účinnosti a užitečnosti a mnoho dalších. Proto v roce 1999 byl podán návrh na reformu trestní justice, který obsahoval právě i zákon o Probační a mediační službě, který byl 14. července 2000 schválen. (Štern, 2010).

4.2. Probace

Probační činnost je úzce napojená na alternativní tresty a opatření, která nahrazují trest odnětí svobody, kdy je pachatel ušetřen negativních následků pobytu ve vězení a dlouhodobé sociální izolace. Probace je metoda převýchovy, která je složena z prvků poradenství, pomoci, ale hlavně kontroly. Všechny tyto prvky směřují k péči o odsouzeného, kdy kvalifikovaný probační pracovník v rámci spolupráce pomáhá pachateli s jeho problémy, znovu se začlenit do společnosti, posílit jeho schopnosti, pomoci při hledání práce, podporuje snahu o léčení atd. Vedle pomoci a poradenství probační úředník především kontroluje, zda pachatel během zkušební doby dodržuje zákonné podmínky, které stanovil soud a vede řádný život bez kriminální činnosti. Pokud tomu tak není, probační úředník informuje soud a pachatel za porušení podmínek ve zkušební době nastupuje na původní trest odnětí svobody. Během celé probace se pracovník snaží držet těchto základních postupů:

1. individuální přístup – ke každému klientovi se pohlíží individuálně na základě jeho sociálního prostředí, rodinné situace, potřeb a negativních vlivů v okolí. Pracovník se spolu s klientem zaměřuje na řešení jeho problémů;
2. respekt ke klientovi – s klientem jedná pracovník vždy s respektem a dopomáhá mu dospět k rozhodnutí;
3. kontakt s blízkým okolím klienta – probační pracovník je v kontaktu s nejbližším okolím klienta a při své činnosti bere ohled i na jejich zájmy;
4. součinnost s dalšími organizacemi a odborníky – během probace úředník zprostředkovává klientovi spolupráce s institucemi prevence a řešení sociálně nepříznivých jevů (Svoboda, 2005)

4.3. Mediace

Mediace je hlavní nástroj, který PMS využívá k perspektivnímu řešení sporů dvou stran bez zapojení soudu. Základ mediace spočívá v tom, že se na rozhodnutí podílejí obě zúčastněné strany, které hledají společné řešení vyhovující všem za pomoci mediátora. To je kvalifikovaný odborník, který podporuje a vede účastníky sporu v tom, že obě strany samy nejlépe vědí co potřebují, jak se cítí a dopomáhá jim v nalezení společného řešení a uvědomění si následků svých činů. Během mediace se mediátor snaží o rovnoměrné zapojení s pomocí určení rolí, kdy by si měl zároveň udržet nestrannost, jelikož

jeho úkolem není navrhnout řešení, ale dovést obě strany ke shodě s cílem spokojenosti všech účastníků. Celý průběh mediace a spolupráce mezi účastníky je ovlivněn těmito principy:

1. dobrovolnost – spolupráce účastníků musí být dobrovolná a nikdo je nesmí nutit, jinak mediace ztrácí význam;
2. podpora – během hledání společného řešení se mediátor snaží podporovat především vzájemný respekt, důstojnost, otevřenost ke sdílení pocitů a hodnot, které využívá ve prospěch stran při hledání řešení, které uspokojí všechny.
3. důvěra – při řešení sporu je důvěra zásadní. Ať už jde o důvěru v mediátora, že je povede správným směrem v hledání řešení, nebo že informace řečené během mediace zůstanou soukromé. Důvěru si musí projevit i účastníci navzájem, kdy pachatel projeví i lítost a pochopení pro oběť a v rámci toho hledají řešení;
4. tolerance – základem tolerance v mediaci je rozdíl mezi pochopením a souhlasem. Přestože jedna strana s názorem nesouhlasí, snaží se jej minimálně pochopit a neprojevovat značný nesouhlas;
5. nehodnocení – během mediace neposuzujeme lidi, stavy, děje, a především ne vinu zúčastněných. I když se během mediace s hodnocením lze setkat u obou stran, mediátor se nesmí vyjadřovat k míře zavinění;
6. rozhodování – mediátor rozhoduje o procesu mediace, ale o výsledném řešení rozhodující pouze sami účastníci;
7. odpovědnost – odpovědnost za plnění dohodnutého řešení nesou obě strany. Za výsledek řešení mediace nepovažujeme dohodu mezi účastníky, ale naplnění dohody jakožto vyřešení sporu;
8. nestrannost – mediátor si přes osobní sympatie a názor musí zachovat nestrannost a ke všem zúčastněným stranám přistupovat neutrálně. I přes nestrannost však nezachází mediátor se stranami stejně, musí brát v potaz jejich emoční a rozumové schopnosti;

9. změna – během mediace dochází ke změnám na obou stranách. Na straně oběti je to především v upuštění určitých požadavků a u pachatele je v přístupu k následkům svého činu, kdy po uvědomění si následků změní postoj k řešení konfliktu;
10. budoucnost – tento princip využívá především mediátor, aby věděl, co se nemá příště opakovat a na co se více zaměřit;
11. tvorba – jen účastníci dané mediace vědí nejvíce informací o daném sporu, tudíž vědí i to, jak jej nejlépe vyřešit. Obě strany mohou prokázat neomezenou kreativitu při tvorbě řešení, kdy mediátor pouze hlídá a usměrňuje projevenou kreativitu tak, aby vše udržel v rovnováze.
12. vzorovost – poslední princip spočívá v tom, že chování mediátora by mělo být vzorem pro účastníky a jeho vliv by měl přetrvat i po skončení mediace (Plamínek, 2013).

PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části své bakalářské práce jsem provedla dva výzkumy, a to dotazníkové šetření a snímek dne. Pomocí dotazníku se snažím zjistit názor úředníků PMS na trestní politiku a využívání alternativních trestů v našem státě. Ve druhém výzkumu jsem se pomocí snímku dne snažila zmapovat celkovou činnost a využití pracovní doby probačních úředníků, popřípadě to, zda by něco změnili pro lepší efektivitu.

5. Dotazníkové šetření

Šetření jsem provedla ve formě dotazníku, který vychází z teoretické části mé bakalářské práce. Zjišťovala jsem především názor probačních úředníků, jakožto odborné veřejnosti, na trestní politiku a alternativní tresty u nás. Při tvorbě dotazníku jsem spolupracovala s paní Kamilou Špejrovou, která je vedoucí metodologického oddělení PMS v Praze. Paní Špejrová mi následně pomohla i s distribucí do středisek po ČR.

5.2. Cíle výzkumu

Hlavním cílem dotazníkové šetření bylo zmapovat názory probačních úředníků na fungování alternativních trestů v ČR a to, co by změnili, kdyby měli tu možnost. Dílčí cíle výzkumu jsem stanovila tak, abych naplnila hlavní cíl výzkumu. Skrze dílčí cíle jsem zjišťovala názory na restorativní justici, trestní politiku, alternativní tresty a jejich fungování v praxi.

Tabulka č. 1: Transformace dílčích cílů a tazatelských otázek

HC: zjistit názor probačních úředníků na fungování alternativních trestů v praxi	
	TO 6: Jsou dodržovány restorativní principy v trestním řízení v ČR?

DC1: zjistit názor probačních úředníků na fungování trestní politiky v praxi v ČR	TO 7: Je podle Vás prevence kriminality v ČR dostatečná?
	TO 8: Považujete legislativu k alternativním trestům za dostatečnou a srozumitelnou?
	TO 9: Souhlasíte s tím, že maximální sazba pro přečin je 5 let?
DC2: zjistit názory probačních úředníků na alternativní tresty	TO 10: Jsou podle Vás alternativní tresty dostatečně využívány?
	TO 11: Pokud jste odpověděli ne, zdůvodněte.
	TO 12: Myslíte si, že jsou alternativní tresty pro nápravu pachatele dostatečné?
	TO 13: V čem klienti nejčastěji selhávají při plnění povinností spojených s výkonem alternativního trestu?
	TO 14: Dle statistik je nejčastěji ukládaným trestem podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody. Proč myslíte, že tomu tak je?
	TO 15: Který/é alternativní tresty považujete při nápravě za nejúčinnější?
DC3: zjistit, co by probační úředník změnil	TO 16: Kdybyste mohli, co byste změnili?

5.3. Rizika výzkumu

Hlavní riziko dotazníkového šetření spatřuji v jeho návratnosti, jelikož již během jeho distribuce jsem byla upozorněna na nedostatek zaměstnanců na několik pracovištích z důvodu pandemie viru COVID-19.

Dalším rizikem může být i neosobní přístup, jelikož dotazníky obsahují několik otevřených otázek a jsou rozesílány v online prostředí. Respondentům tak chybí možnost dotazování se na případné nejasnosti a je zde větší pravděpodobnost, že na otázku neodpoví.

5.4. Technika sběru dat

V prvním výzkumu jsem využila techniku kvantitativního šetření ve formě dotazníku. Volila jsem dotazník z důvodu rozptylu po celé republice mezi respondenty. Dotazník jsem zaměřila obecně, tudíž jej mohl vyplnit každý probační úředník bez jakékoliv specializace. Dotazník jsem vytvořila na stránce www.survio.cz a rozesílala v online podobě do dvou pracovišť z každého soudního kraje. S distribucí mezi dostatečný počet respondentů mi pomáhala paní Kamila Špejrová, která mi zároveň poskytla i cenné rady pro tvorbu otázek. Dotazník obsahuje 16 otázek, které jsou rozděleny do tří částí. První část tvoří identifikační otázky, druhá část se zaměřuje na trestní politiku a s ní spojené pojmy a poslední část na alternativní tresty. V dotazníku jsem využila pět otevřených a jedenáct uzavřených otázek. Pro lepší interpretaci výsledků otevřených otázek jsem jednotlivé odpovědi rozdělila podle podobností do skupin. Dotazník byl celkově rozeslán mezi 98 pracovníků s návratností 58 kusů. Kopii dotazníku jsem zařadila do příloh.

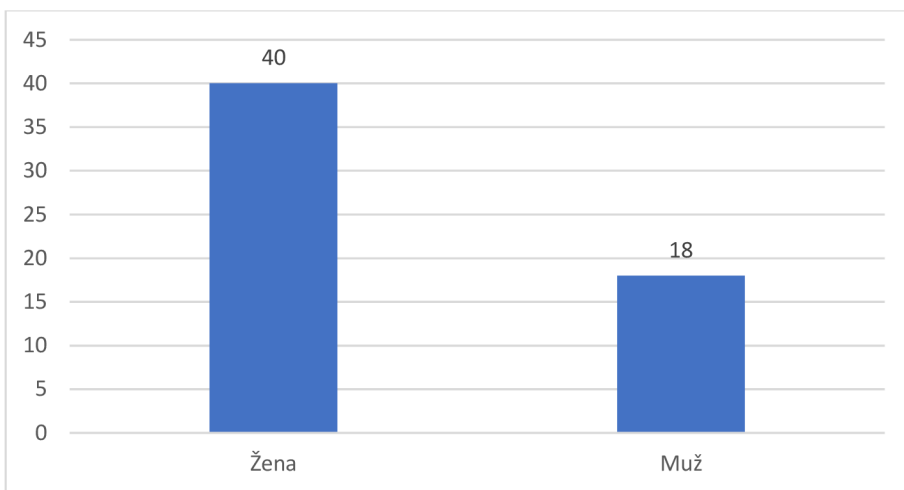
5.5. Výzkumný vzorek

Jako vzorek respondentů vhodných pro výzkum jsem zvolila probační úředníky České republiky. Jejich výběr byl zcela náhodný, jelikož jsem nevyžadovala žádné přesnější zaměření, ani jiné specifické požadavky.

5.6. Vyhodnocení dotazníku

Získané výsledky jsou zpracovány v programu Microsoft Excel a znázorněny pomocí sloupcových grafů. U otevřených otázek jsem odpovědi pro lepší interpretaci rozdělila do skupin podle podobností jednotlivých odpovědí.

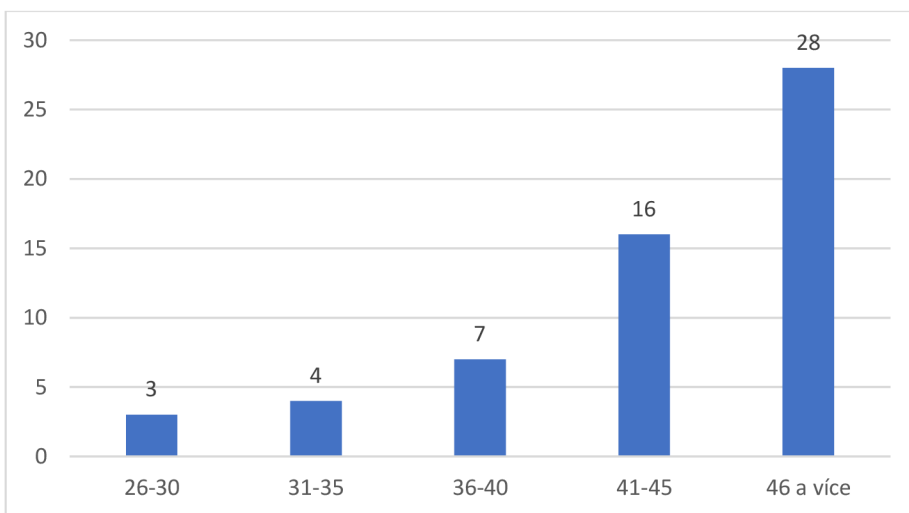
Graf č. 1: Jste muž či žena?

Zdroj: vlastní šetření

První otázka zkoumala zastoupení mužů a žen mezi dotazovanými probačními úředníky. Z grafu je jasné, že převažují ženy.

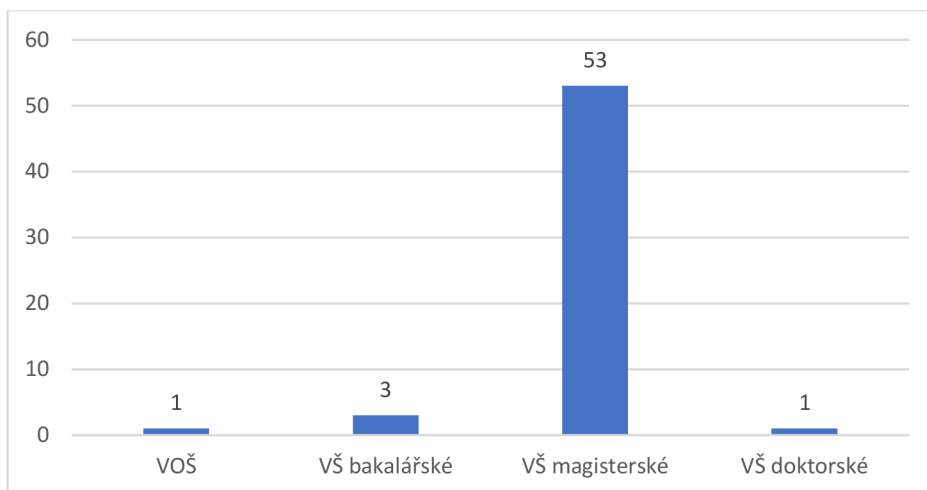
Graf č. 2: Kolik je Vám let?

Zdroj: vlastní šetření

Ve druhé otázce se zaměřuji na věk respondentů. Z grafu lze vidět, že nejpočetnější je kategorie ve věku 46 a více. Druhou nejvíce zastoupenou skupinou jsou respondenti ve věku 41–45 let a nejméně zastoupená věková kategorie lidé pod 30 let.

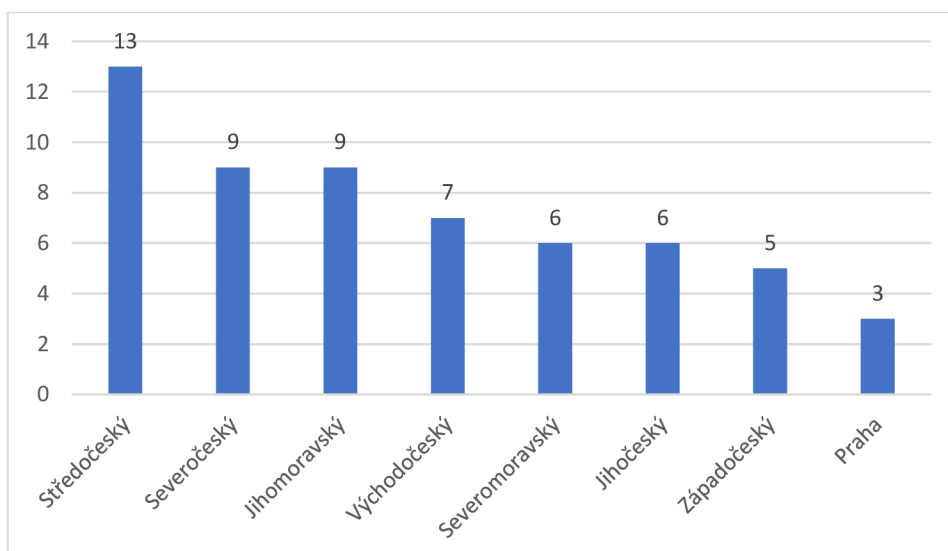
Graf č. 3: Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Zdroj: vlastní šetření

Další zkoumanou položkou je vzdělání dotazovaných úředníků. Podle grafu je jednoznačně vidět, že nejčastěji je zastoupeno magisterské vzdělání (53 z celkových 58 dotazovaných). Dále je zde patrné zastoupení bakalářského vzdělání (3) a pouze ojedinělé zastoupení vzdělání VOŠ a VŠ doktorské.

Graf č. 4: Ze, kterého soudního kraje jste?

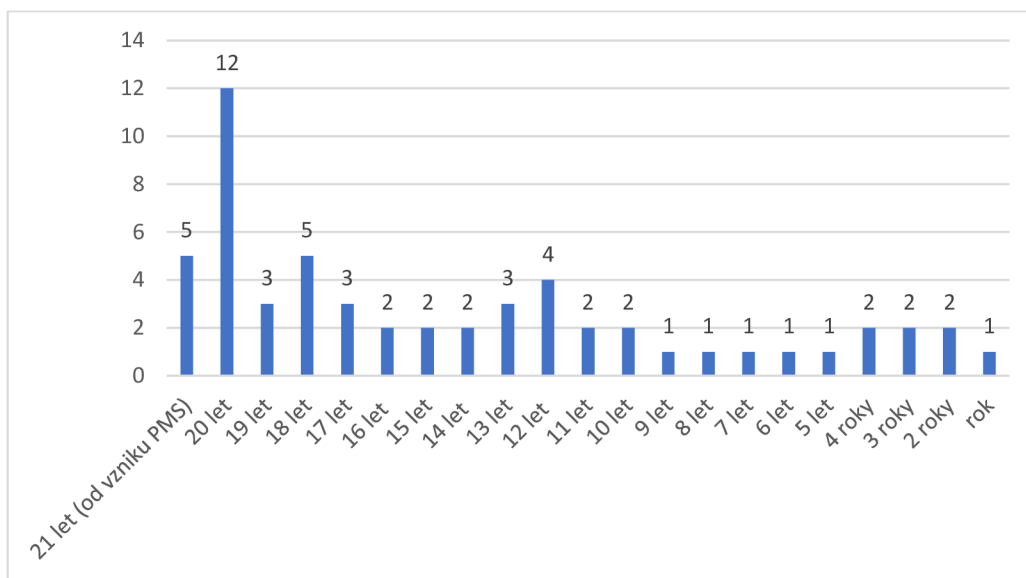

Zdroj: vlastní šetření

Ve čtvrté otázce jsem k rozdělení respondentů podle místa pracoviště použila rozdělení na soudní kraje uvedené na stránkách PMS. Dotazník byl zaslán vždy do dvou pracovišť v každém kraji, největší návratnost byla ze Středočeského kraje (13),

Severočeského (9) a Jihomoravského kraje (9). Nejmenší návratnost byla z Prahy (3) z důvodu dlouhodobých personálních nedostatků z důvodů pandemie, na což jsem byla předem upozorněna.

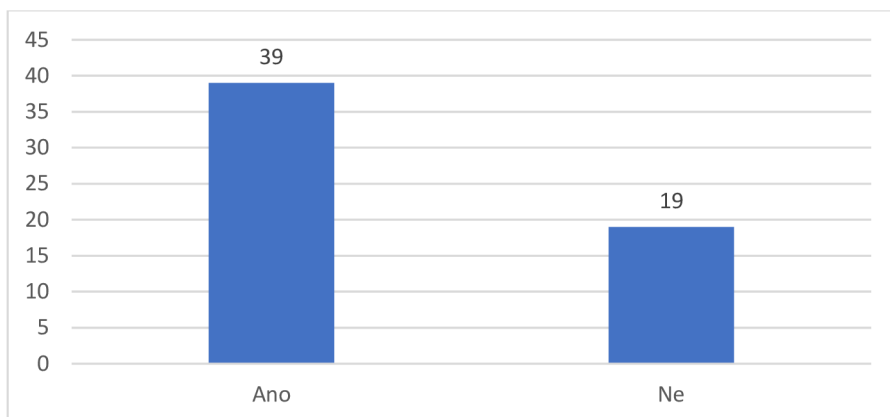
Graf č. 5: Jak dlouho pracujete u PMS?

Zdroj: vlastní šetření

V páté otázce jsem se dotazovala pracovníků na délku jejich praxe. Nejčastější odpovědí bylo 20 let, 21 let (od vzniku PMS) a 18 let. Podle výsledků lze soudit, že většina probačních úředníků zde pracuje již od začátku fungování organizace. Celkově můžeme z grafu vyčíst, že většina dotazovaných zde pracuje 10 a více let. Mohlo by to vypovídat o spokojenosti zaměstnanců.

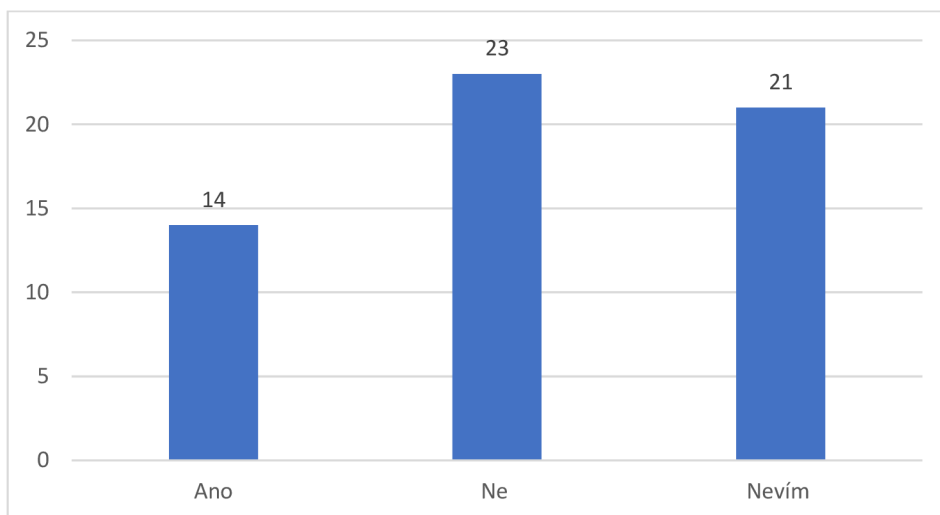
Graf č. 6: Jsou dodržovány restorativní principy v trestním řízení v ČR?

Zdroj: vlastní šetření

V šesté otázce jsem navázala na restorativní principy, které jsou s výkonem alternativních trestů a práce PMS úzce spojeny. Větší podíl respondentů odpověděl, že ano, avšak třetina respondentů odpověděla, že ne. Co zapříčinilo tento názor, nelze z výzkumu určit.

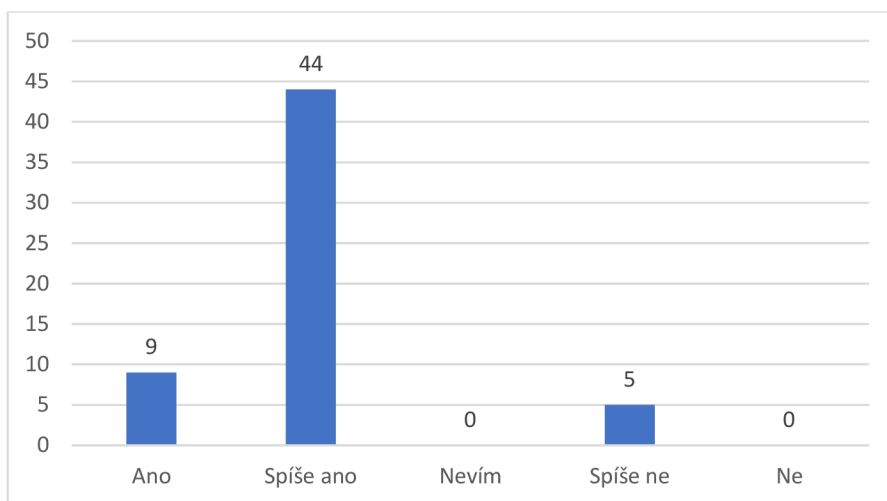
Graf č. 7: Je podle Vás prevence kriminality v ČR dostatečná?

Zdroj: vlastní šetření

Další otázkou byla prevence kriminality. Podle výzkumu během let 2008 až 2019 vzrostla o 3,5 %, kdy spolu s kriminalitou narostla i míra recidivy. Pouze 14 respondentů ji považuje za dostatečnou. Největší část respondentů (23) označila prevenci kriminality v ČR za nedostatečnou. 21 respondentů uvedlo, že neví.

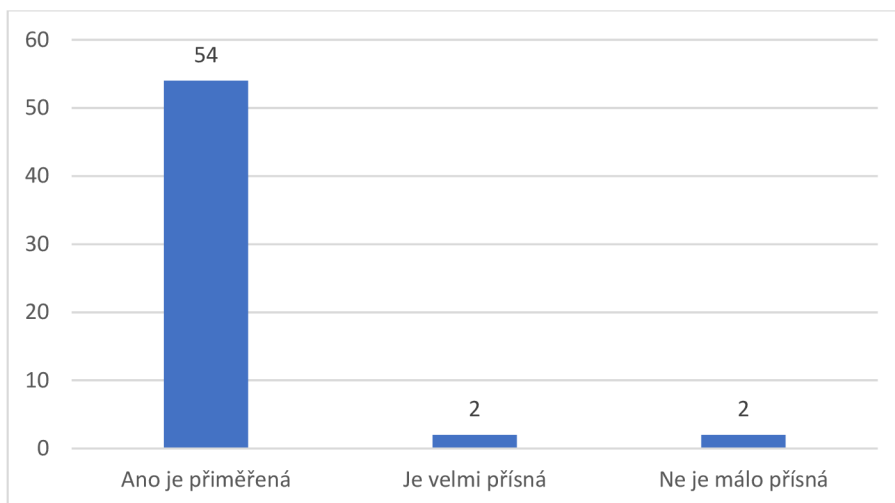
Graf č. 8: Považujete legislativu k alternativním trestům za dostatečnou a srozumitelnou?

Zdroj: vlastní šetření

V této otázce jsem se zaměřila na legislativu spojenou s výkonem alternativních trestů, se kterou se pracovníci PMS často setkávají při své práci. Legislativu k alternativním trestům a jejich výkonu považuje převážná část za spíše, nebo plně srozumitelnou (53) a dostačující pro výkon. Zbýlých 5 ji označilo jako spíše nesrozumitelnou a nedostačnou.

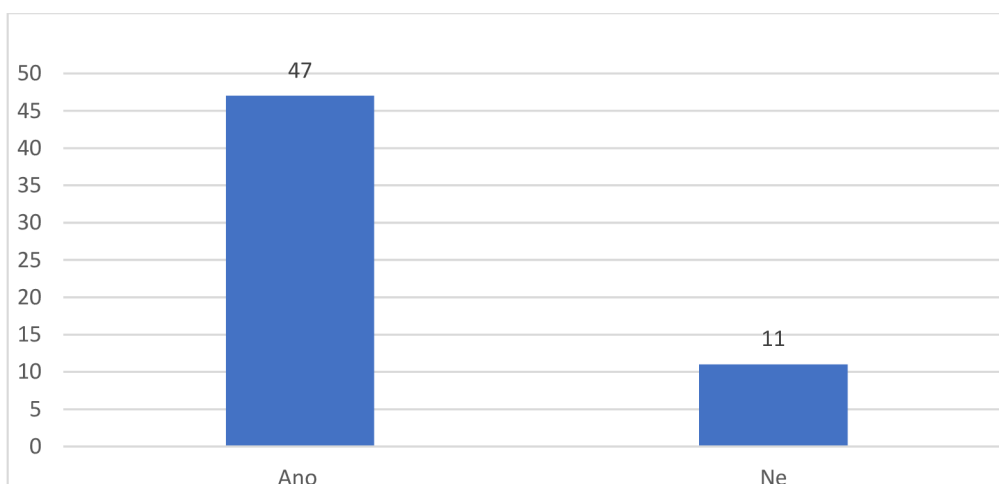
Graf č. 9: Souhlasíte s tím, že maximální sazba pro přečin je 5 let?

Zdroj: vlastní šetření

Nejvíce respondentů (54) souhlasí s hranicí pro přečin. Pouze 2 ji považují za velmi přísnou a maximální sazbu pro přečin by zmírnili. Zbylé dvě odpovědi byly pro možnost, že hranice pro přečin 5 let je nedostatečná a hranici by zpřísnili.

Graf č. 10: Jsou podle Vás alternativní tresty dostatečně využívány?

Zdroj: vlastní šetření

S využíváním alternativních trestů v rámci trestní politiky v ČR je spokojeno 47 z 58 respondentů. 11 se domnívá, že alternativní tresty nejsou plně a správně využívány a své důvody uvedli v následující otázce

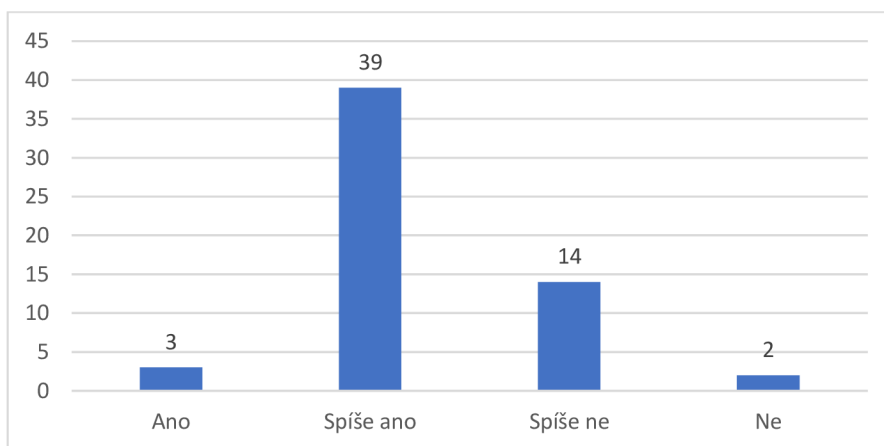
Graf č. 11: Pokud jste odpověděli ne, zdůvodněte.

Zdroj: vlastní šetření

Na první otevřenou otázku v dotazníku odpovídaly pouze ti, kteří na předchozí otázku odpověděli ne. Pro lepší interpretaci a zpracování výsledku do grafu jsem odpovědi rozdělila do skupin podle podobnosti odpovědí. Čtyři respondenti se shodli na tom, že tresty jsou ukládány soudním systémem v některých případech nevhodně k povaze přestupku i klienta, a jsou tudíž neefektivní. Riziko recidivy a nedokončení trestu se tím zvyšuje. Další část respondentů (4) má za to, že alternativní tresty by se měly v našem systému využívat více. Zbylí respondenti (2) se shodli, že jejich nedostatečné ukládání je zapříčiněno rychlostí trestního řízení. Jeden se zdržel komentáře.

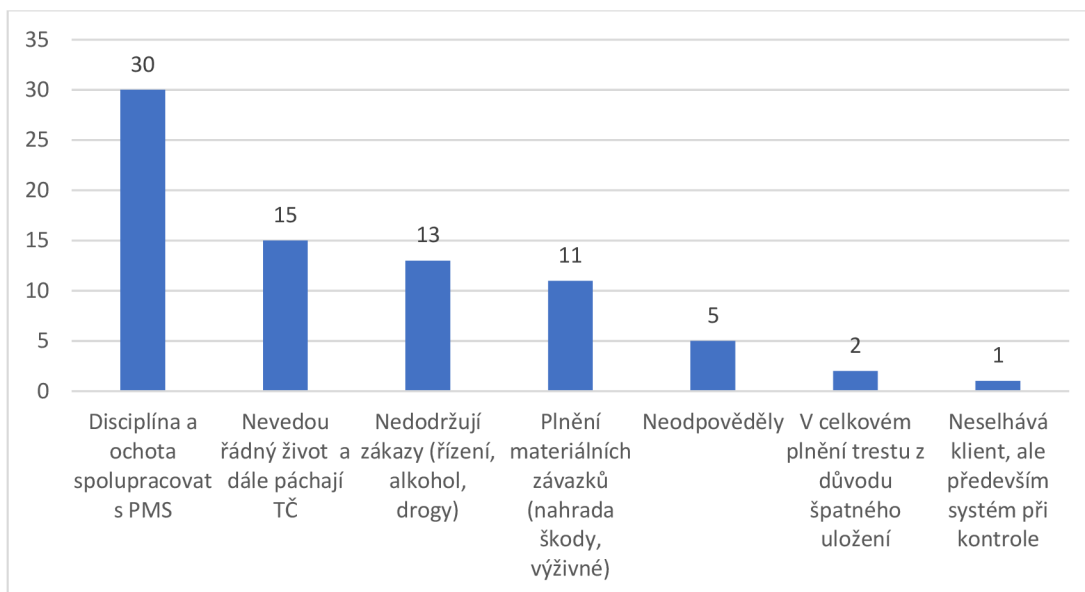
Graf č. 12: Myslíte si, že jsou alternativní tresty pro nápravu pachatele dostatečné?

Zdroj: vlastní šetření

Většina dotazovaných (39) souhlasí s tím, že alternativní tresty jsou pro nápravu pachatele spíše dostatečné. Naopak druhá nejpočetnější odpověď byla, že spíše ne (14). Pouze tři jedinci se domnívají, že jsou dostatečné, a dva, že nedostatečné.

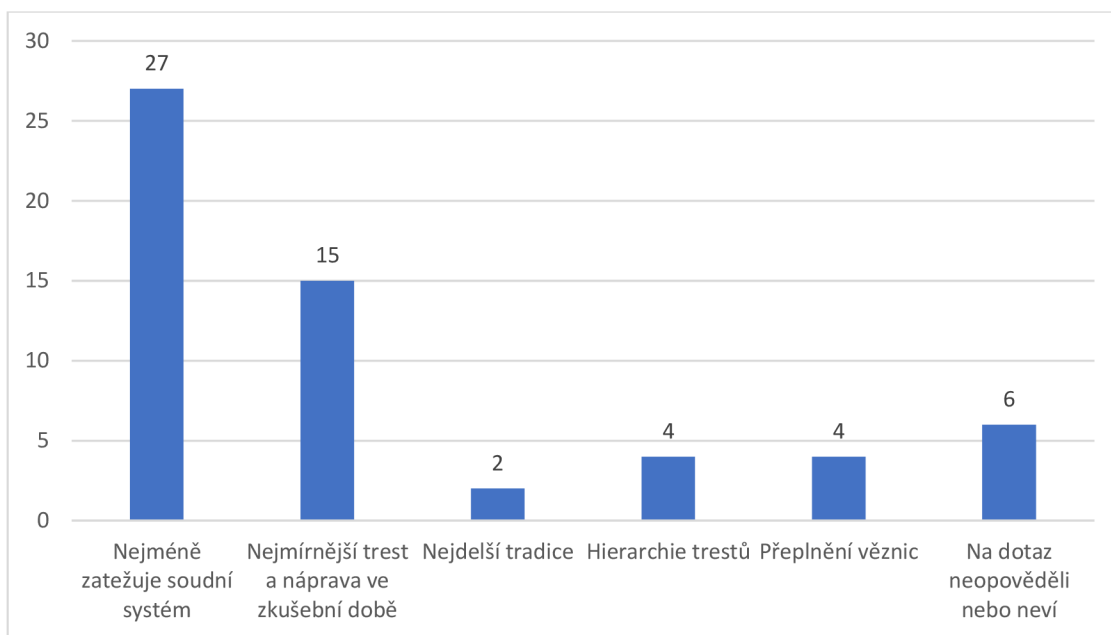
Graf č. 13: V čem klienti nejčastěji selhávají při plnění povinností spojených s výkonem alternativního trestu?

Zdroj: vlastní šetření

Při určování nejčastějšího důvodu selhání klientů se úředníci shodli na tom, že klienti mají problém s disciplínou při dodržování trestu a spoluprací s PMS (např. docházení na schůzky, plnění úkolů od úřednice, nezodpovědnost...). Dále se shodli i na tom, že klienti velmi často selhávají z důvodu pokračující trestné činnosti a absence sociálního zázemí a návyků (např. recidiva, špatný vliv okolí...). Mezi další odpověď patřilo, že klienti často nedodržují soudem nařízené zákazy (řízení, alkohol, drogy). Jiným důvodem selhání jsou materiální závazky klienta spojené s alternativním trestem, především dlužné výživné a náhrada škody. Dále respondenti upozorňovali na opětovné nevhodné uložení trestu a na fungování systému. Pět respondentů neodpovědělo.

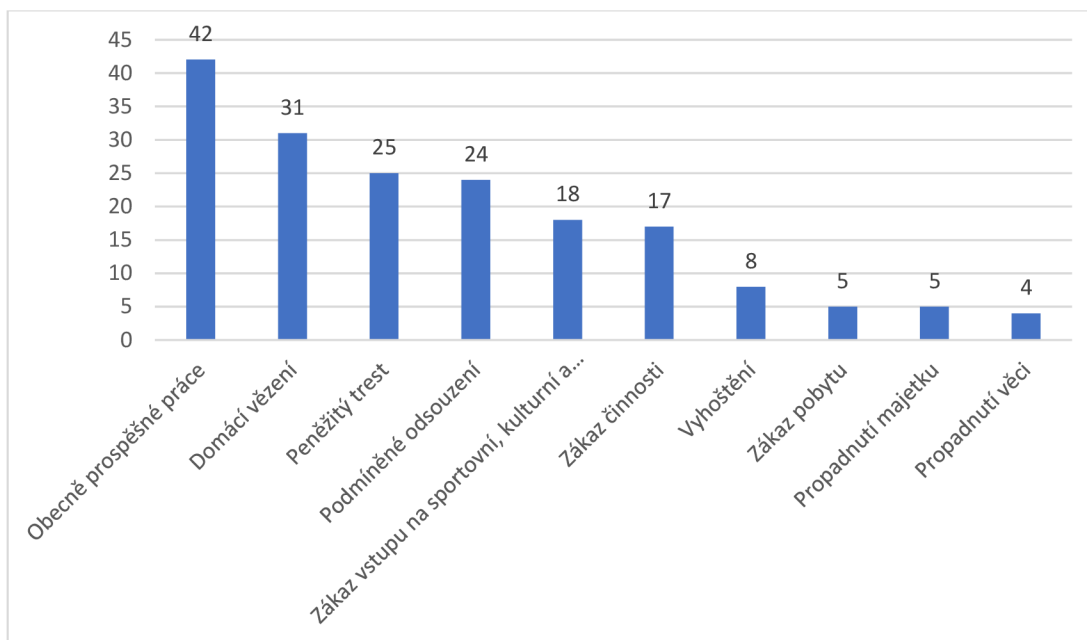
Graf č. 14: Dle statistik je nejčastěji ukládaným trestem podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody. Proč myslíte, že tomu tak je?

Zdroj: vlastní šetření

V této otázce měli respondenti možnost otevřené odpovědi. Nejvíce se úředníci shodli na tom, že podmíněně odsouzení volí soud z důvodu nejmenší náročnosti pro soudní systém a nejrychlejšího způsobu vyřízení. Další odpovědi bylo, že je to pro pachatele nejmírnější trest a je zde velká pravděpodobnost, že se pachatel napraví ve zkušební době a nebude potřeba udělovat odnětí svobody. Na toto navázala odpověď, že se uděluje právě z důvodu přeplnění věznic. Mezi další odpovědi patřila hierarchie trestů a že má v ČR nejdelší tradici. Šest respondentů se zdrželo odpovědi, či uvedlo, že nevědí nebo nemohou posoudit.

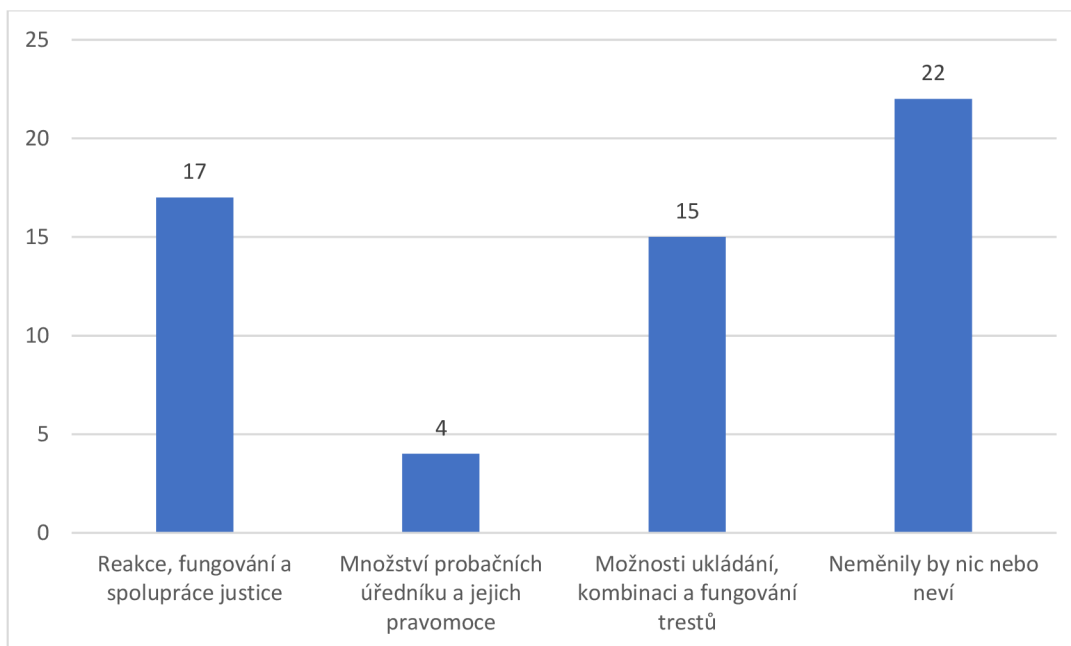
Graf č. 15: Který/é alternativní tresty považujete při nápravě za neúčinnější?

Zdroj: vlastní šetření

V této otázce měli respondenti možnost zvolit více odpovědí podle svého názoru. Nejvíce se respondenti shodli na trestu obecně prospěšných prací. Lze jej proto považovat za nejvíce účinný trest při nápravě pachatele. Dalšími účinnými tresty jsou domácí vězení, peněžitý trest a podmíněné odsouzení. V nejméně účinném trestu se respondenti shodli na propadnutí věci, majetku a vyhoštění.

Graf č. 16: Kdybyste mohli, co byste změnili?

Zdroj: vlastní šetření

Touto otázkou jsem chtěla zjistit, co by respondenti změnili a vylepšili. Bohužel velká část respondentů na tuto otázku neodpověděla, nebo uvedla, že neví. Nejpočetnější odpovědí bylo, že by změnili fungování soudní justice a rychlejší reakce při spolupráci s PMS (např. větší využití odklonů, rychlejší reakci na přeměnu trestů, ukládání vhodnějších trestů...). Druhou odpovědí byla možnost ukládání, fungování a kombinací trestů (někteří klienti mají více uložených trestů a nevhodná kombinace může omezovat jejich plnění). Několik respondentů odpovědí poukázalo i na nedostatek pracovníků a jejich omezené pravomoci v rámci agenty.

6. Snímek dne

Další částí výzkumu je snímek dne probačního úředníka. Pro tento výzkum jsem absolvovala odbornou stáž po dobu jednoho týdne pod vedením Mgr. Gabriely Neuwirthové. S pomocí snímku dne jsem se snažila zjistit, co vše probační úředník dělá a jak využívá svou pracovní dobu. Pozorování probíhalo po dobu jednoho týdne, kdy jsem zapisovala každou činnost a dobu jejího trvání. Pracovnici jsem se na konci pracovního dne vždy zeptala, jak hodnotí svůj den a co by na své práci změnil. Šablonu pro snímek dne jsem zařadila jako přílohu č. 2.

6.1. Cíle výzkumu

Cílem pozorování je zjistit, co vše probační úřednice v rámci výkonu dohledu dělá a jak využívá pracovní dobu. Dále to, která činnost je nejvíce časově náročná a co by na své práci úřednice změnila.

6.2. Rizika výzkumu

Hlavním rizikem přímého pozorování je vědomí pozorovaného subjektu o tom, že je zkoumán a narušením jeho soukromí můžeme ovlivnit jeho chování a tím výsledky.

6.3. Výzkumný vzorek

Z důvodu nedostatku úředníků vlivem pandemie byla možnost výběru pozorovaného vzorku velmi omezená. V době mého výzkumu zde byla aktivně a stále přítomná pouze jedna pracovnice. Zbytek střediska byl zaneprázdněn nebo v pracovní neschopnosti. Pro můj výzkum mi byla přidělena Mgr. Gabriela Neuwirthová z oddělení dohledů.

6.4. Technika sběru dat

Pro tvorbu snímku dne jsem využila techniku přímého pozorování, kdy Mgr. Neuwirthová byla plně obeznámena s tím, co toto obnáší, a že ji budu po celou její pracovní dobu pozorovat. Celé šetření probíhalo po dobu jednoho týdne a začínalo vždy v 6:00, kdy pracovnice přicházela na pracoviště. Pracovníci zde mají pružnou pracovní

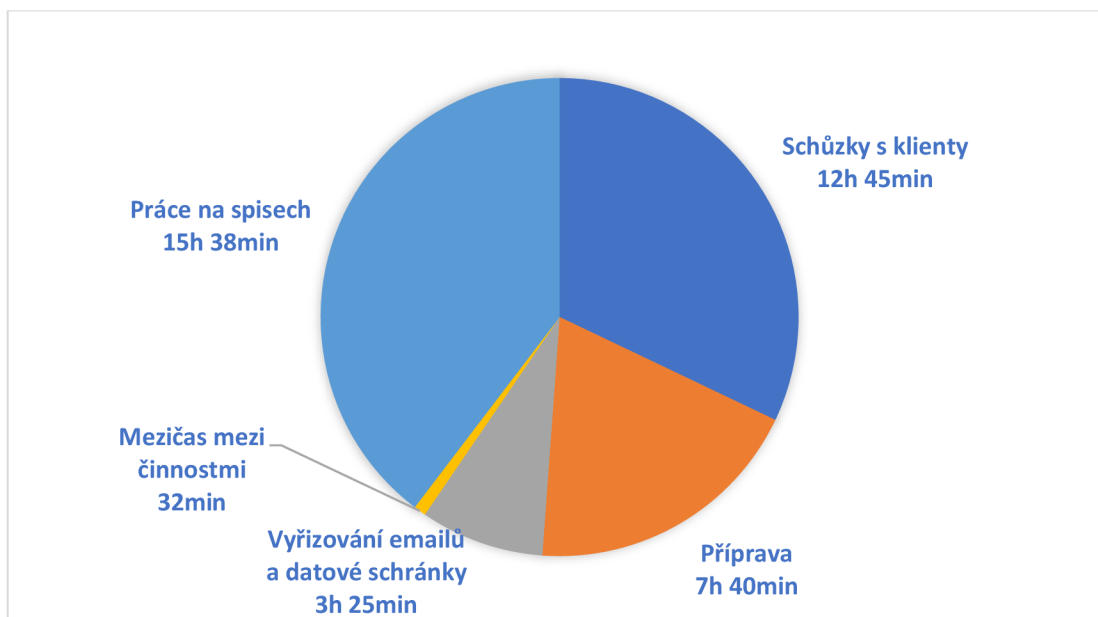
dobu, kdy si výkon práce mohou přizpůsobit svým potřebám a potřebám klientů, avšak musí dodržovat nutnou přítomnost v rozmezí 10:00 až 13:00 hodin. Každý den pracovnice započala přípravou složek klientů a prostudováním záznamů z předchozích schůzek pro připomenutí klientovy situace a povinností. Tato činnost jí zabrala přibližně hodinu a půl každý den. Dále pokračovala vyřizováním emailů a datové schránky. První klient dorazil vždy přibližně kolem 8 hodiny. Mgr. Neuwirthová si na každého klienta snažila vyhradit hodinu a plánovala podle toho následující schůzky. Čas mezi schůzkami vždy věnovala práci na spisu a případné komunikaci s klienty po telefonu. Každý den měla přibližně pět schůzek, ovšem ne každý na schůzku dorazil.

Jelikož výzkum z důvodu pandemie probíhal na úseku dohledů, nepodařilo se mi zmapovat celkovou činnost probačního úředníka, ale pouze činnost v rámci dohledů nad klientem. Do souhrnu činností jsem tudíž nemohla zahrnout například mediaci nebo přípravné řízení.

6.5. Vyhodnocení snímku dne

Získaná data jsem sečetla a jejich celkovou časovou náročnost jsem vyobrazila pomocí výsečového grafu. Výzkum probíhal po dobu jednoho týdne, výsledky jsou tudíž zobrazeny v hodinách z celkových 40 hodin pracovní doby.

Graf č. 17 Vyhodnocení časové náročnosti

Zdroj: vlastní šetření

Nejvíce časově náročnou činností je práce na spisech klientů. Tato skutečnost však může být ovlivněna tím, že mnoho klientů během mého pozorování na dané schůzky nedorazilo. I přes tento fakt je patrné, že celková administrativa okolo dohledů je velice náročná. Jedním z důvodů je i nutnost dvojího vedení spisů. Spisy se vedou v elektronické i v tištěné podobě, tudíž každý dokument, který je součástí spisu, musí úřednice vyhotovit a uložit dvakrát. Mezi dokumenty, které se do spisu zakládají, patří např. rozhodnutí soudů, výpis z rejstříku trestů, záznamy z konzultací, záznamy o úkonu (SMS, telefonické hovory), zprávy soudů o výkonu trestu klienta, doklady o příjmech, nájemní smlouvy, pracovní smlouvy, složenky (výživné, peněžitý trest) atd. Tuto činnost i sama pracovnice považuje za zbytečně náročnou a složitou a doufá, že v budoucnu v tomto směru nastane změna.

Druhou nejvíce časově náročnou činností je práce s klienty. Schůzky probíhají při návštěvě bydliště, nebo na pracovišti PMS. Tato činnost je pro výkon dohledu stěžejní, avšak nutno podotknout, že ne všichni klienti ji takto vnímají. Během schůzek si vždy na začátku pracovnice ověřila jakékoliv změny v kontaktních a osobních údajích, poté přešla na kontrolu toho, zda platí vše, co mají, dochází do zaměstnání, jestli jsou vztahy s kolegy a rodinou harmonické, zkontrolovala, zda klient splnil úkoly z minulé schůzky (např.

zjistil výši dluhů, kontaktoval jiné pomocné organizace...), jestli plní podmínky alternativního trestu (např. doložení dokladů o zaplacení, test na drogy a alkohol...) a posléze doporučila, co by se dalo dělat dále pro zlepšení jejich situace, popřípadě povzbudila klienta v další bezproblémové spolupráci.

V pořadí třetí časově náročnou činnost jsem vyhodnotila přípravu. Tuto část považuje pracovníce za velmi důležitou. Během každého dne si připravuje složky klientů na daný den, kde si připomíná jejich případ a situaci. Zaměřuje se především na body a problémy, které řešili na předchozí schůzce, aby se mohla klienta zeptat na změny. Připomíná si i podmínky pro splnění trestu a jejich celkové dosavadní plnění klienta. V rámci kontroly se obrací i na další účastníky případu (rodina, oběť) aby zjistila, jak klient plní požadavky.

Posledním okruhem činností, které úřednice vykonává, je vyřizování emailů a datové schránky. Při vyřizování emailů odpovídá na dotazy klientů, obětí i dalších účastníků. Email dále používá ke komunikaci mezi středisky. Zahrnula jsem zde i užívání datové schránky, jelikož s její pomocí eviduje nové klienty a přijímá dokumenty od policie a soudu.

Zbývajících 32 minut z celkového počtu 40 hodin za týden jsem nazvala jako mezičas mezi činnostmi, kdy si pracovníce organizovala spisy, donášela písemnosti k soudu či konzultovala případy s kolegy.

Závěr

Cílem teoretické části bylo popsat fungování alternativních trestů v praxi. Nejprve jsme se zaměřila na vysvětlení pojmů restorativní justice, trest a kontinuální péče, které jsou pro výkon alternativních trestů klíčové. Následuje kapitola věnovaná systému alternativních opatření, kde popisují vývoj alternativních trestů, jejich druhy a podmínky podle Trestního zákoníku (zákon 40/2009 Sb.) Tato kapitola obsahuje i další alternativy k potrestání a možnosti odklonu v trestním řízení, které lze v českém právu využít. V následující kapitole vysvětlují systém alternativních opatření *de lege ferenda*, jenž navrhuje částečnou rekonstrukci českého trestního práva do budoucna. V poslední kapitole jsem se věnovala PMS jakožto na organizaci, která vykonává dohled nad výkonem alternativních trestů a spolupracuje s pachateli i oběťmi.

V praktické části jsou popsány dva provedené výzkumy. První ve formě dotazníkového šetření je zaměřen na názory probačních úředníků ohledně témat probíraných v teoretické části. Dotazovala jsem se na názor ohledně trestní politiky, úpravy legislativy, fungování restorativních principů a především na fungování alternativních trestů. Druhý výzkum, který vyžadoval přímé pozorování, je proveden v podobě snímku dne. Zde jsem si stanovila za cíl zjistit, co vše probační úředníci v rámci dohledu nad výkonem alternativního trestu musí vykonávat a kolik to zabere času v rámci pracovní doby. Během těchto výzkumů jsem se dále dotazovala, co by respondenti změnili.

Na základě studia odborné literatury, kterou jsem využila k tvorbě této práce, jsem si ucelila poznatky ohledně fungování trestního systému a možností využití odklonů a trestů mimo trest odnětí svobody. Z výsledků zjištěných během dotazníkové šetření usuzuji, že alternativní tresty mají pro českou trestní justici jen pozitivní přínos.

ZDROJE

Knížní zdroje

ČÁDOVÁ, Jitka. Nové alternativní tresty a trendy. ŠTERN, Pavel, Lenka OUŘEDNÍČKOVÁ a Dagmar. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů: Trest domácího vězení*. Praha: Portál, 2010, s. 149-156. ISBN 978-80-7367-757-2.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0.

KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-733-8021-8.

KLIMENTOVA, Eva, Stanislav RIZMAN a František PÚRY. *Sociální deviace II: studijní text pro kombinované studium*. 4. přeprac. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. Komentované zákony (C.H. Beck). ISBN 978-80-244-3566-4.

KRACÍK, Martin. Restorativní justice a její programy. ŠTERN, Pavel, Lenka OUŘEDNÍČKOVÁ a Dagmar DOUBRAVOVÁ. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010, s. 29-36. ISBN 978-80-7367-757-2.

KUCHTA, Josef, Helena VÁLKOVÁ, Tomáš GŘIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VAN-DUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-717-9813-4.

NOVOTNÝ, František. *Trestní právo hmotné: [stav k 1.1.2010]*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. Právo (Key Publishing). ISBN 978-80-7380-651-4.

Oto NOVOTNÝ, Tomáš GŘIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 3. přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 1997. ISBN 80-859-6324-8.

PLAMÍNEK, Jiří. *Mediace*. Praha. 2013 ISBN 978-80-247-5031-6.

PROUZA, Daniel. *Trestní zákoník s judikaturou*. V Praze: C.H. Beck, 2010. Beckova edice zákonů s judikaturou. ISBN 978-80-7400-187-1.

PŘESLIČKOVÁ, Hana, Radek GAJDOŠ a Miroslav KRUTINA. *Obecně prospěšné práce a další instituty restorativní justice: informativní brožura pro obce, nevládní organizace a účastníky trestního řízení*. Praha: Český helsinský výbor, 2003. ISBN 80-864-3614-4.

SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Marie VANDUCHOVÁ. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s.r.o., 2009. 942 s. ISBN 978-80-254-4033-9

SOTOLÁŘ, Alexander, ŠÁMAL, Pavel a PÚRY, František. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000. ISBN 80-7179-350-7

ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 238 s. Teoretik. ISBN 978-808-7576-939.

ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka, a DOUBRAVOVÁ, Dagmar. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2.

TALANDOVÁ, Jaroslava. Restorativní justice a její programy. ŠTERN, Pavel, Lenka OUŘEDNÍČKOVÁ a Dagmar DOUBRAVOVÁ. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010, s. 160-164. ISBN 978-80-7367-757-2.

VÁLKOVÁ, Helena, Pavel ŠÁMAL a Alexander SOTOLÁŘ. Restorativní justice a česká reforma trestního práva a mládeže. In: KRABEC, Zdeněk. *Restorativní justice sborník příspěvků a dokumentů*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 21-40. ISBN 80-7338-021-8.

VETEŠKA, Jaroslav. *Trestní zákoník s judikaturou*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckova edice zákonů s judikaturou. ISBN 978-80-7478-898-7.

ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-902-9981-4.

Internetové zdroje

Odklony. *Soustava státního zastupitelství* [online]. [cit. 2022-04-04]. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/vice-o-sz/vse-podstatne-o-trestnim-rizeni/odklony/>

Zákon č 40/2009 Sb.: *Trestní zákoník. Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2022-04-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>

Studenti PF UK. 22. Pojem a účel trestních sankcí, systém trestních sankcí. *Ius Wiki* [online]. 3.6.2021 [cit. 2022-04-04]. Dostupné z: <http://www.ius-wiki.eu/trestni-pravo/pfuk/trest/zkouska/otazka-a-22>

Obecně prospěšné práce. *Probační a mediační služba* [online]. [cit. 2022-04-04]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/obecne-prospesne-prace>

O nás. *Probační a mediační služba* [online]. [cit. 2022-04-04]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/obecne-prospesne-prace>

Slovníček pojmů: De lege ferenda. *Businesscenter.cz* [online]. Internet Info [cit. 2022-04-04]. Dostupné z: <https://businesscenter.podnikatel.cz/slovnicek/de-lege-ferenda/>

PŘÍLOHY

Seznam příloh

Příloha č. 1 Dotazník

Příloha č. 2 Snímek dne

Seznam grafů

Graf č. 1 Jste muž či žena?

Graf č. 2 Kolik je Vám let?

Graf č. 3 Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Graf č. 4 Ze, kterého soudního kraje jste?

Graf č. 5 Jak dlouho pracujete u PMS?

Graf č. 6 Jsou dodržovány restorativní principy v trestním řízení v ČR?

Graf č. 7 Je podle Vás prevence kriminality v ČR dostatečná?

Graf č. 8 Považujete legislativu k alternativním trestům za dostatečnou?

Graf č. 9 Souhlasíte s tím, že maximální sazba pro přečin je 5 let?

Graf č. 10 Jsou podle Vás alternativní tresty dostatečně využívány?

Graf č. 11 Pokud jste odpověděli ne, zdůvodněte.

Graf č. 12 Myslíte si, že jsou alternativní tresty pro nápravu pachatele dostatečné?

Graf č. 13 V čem klienti nejčastěji selhávají při plnění povinností spojených s výkonem alternativních trestů?

Graf č. 14 Dle statistik je nejčastěji ukládaným trestem podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody. Proč myslíte, že tomu tak je?

Graf č. 15 Který/é alternativní tresty považujete při nápravě za nejúčinnější?

Graf č. 16 Kdybyste mohli, co byste změnily?

Graf č. 17 Vyhodnocení časové náročnosti

Seznam tabulek

Transformační tabulka

Příloha č. 1: Dotazník

1. Jste muž či žena?

- Žena
- Muž

2. Kolik je Vám let?

- 26-30
- 31-35
- 36-40
- 41-45
- 46 a více

3. Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- VOŠ
- VŠ bakalářské
- VŠ magisterské
- VŠ doktorské

4. Ze, kterého soudního kraje jste?

- Středočeský
- Severočeský
- Jihomoravský
- Východočeský
- Severomoravský
- Jihočeský
- Západočeský
- Praha

5. Jak dlouho pracujete u PMS?

.....

6. Jsou dodržovány restorativní principy v trestním řízení v ČR?

- Ano
- Ne

7. Je podle Vás prevence kriminality v ČR dostatečná?

- Ano
- Ne
- Nevím

8. Považujete legislativu k alternativním trestům za dostatečnou a srozumitelnou?

- Ano
- Spíše ano
- Nevím
- Spíše ne
- Ne

9. Souhlasíte s tím, že maximální sazba pro přečin je 5 let?

- Ano je přiměřená
- Je velmi přísná
- Ne je málo přísná

10. Jsou podle Vás alternativní tresty dostatečně využívány?

- Ano
- Ne

11. Pokud jste odpověděli ne, zdůvodněte

.....

12. Myslíte si, že jsou alternativní tresty pro nápravu pachatele dostatečné?

- Ano

- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne

13. V čem klienti nejčastěji selhávají při plnění povinností spojených s výkonem alternativního trestu?

.....

14. Dle statistiky je nejčastěji ukládaným trestem podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody. Proč myslíte, že tomu tak je?

.....

15. Který/é alternativní tresty považujete při nápravě za nejúčinnější? (vyberte jednu nebo více odpovědí)

- Obecně prospěšné práce
- Domácí vězení
- Peněžitý trest
- Podmíněné odsouzení
- Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a společenské akce
- Zákaz činnosti
- Vyhoštění
- Zákaz pobytu
- Propadnutí majetku
- Propadnutí věci

16. Kdybyste mohli, co byste změnily?

.....

Příloha č. 2: Snímek dne

Čas			Činnost	
Od	Do	Celková doba	Činnost	Popis činnosti

Je něco, co byste změnily?